

Genel Yayın Sıra No: 199
2012 / 01
ISBN No: 978-605-5316-03-7

Yayına Hazırlayan
İstanbul Barosu Yayın Kurulu

Tasarım / Uygulama / Baskı
Ege Basım
Esatpaşa Mah. Ziya Paşa Cad. No:4/1
Ege Plaza 34704 Ataşehir/İST.
Tel: 0216 470 44 70

Birinci Basım: Şubat 2012
Bu kitap İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Kararı ile 1.500 adet
basılmıştır.

İSTANBUL BAROSU

**TARİHİ, HUKUKİ, EKONOMİK
BOYUTLARIYLA
CUMHURİYET**

29 Ekim 2011

Orhan Apaydın Konferans Salonu

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI

İstiklal Caddesi Orhan Adli Apaydın Sokak
1. Baro Han Beyoğlu / İstanbul
Tel: (0212) 251 63 25 (pbx)
Faks: (0212) 293 89 60
dergi@istanbulbarosu.org.tr

İSTANBUL BAROSU

PANEL

TARİHİ, HUKUKİ, EKONOMİK BOYUTLARIYLA

CUMHURİYET

Açış Konuşması

Av. Doç. Dr. Ümit KOCASAKAL

İstanbul Barosu Başkanı

Oturum Başkanı

Av. Hüseyin ÖZBEK

İstanbul Barosu Genel Sekreteri

Panelistler

Prof. Dr. Gülten Kazgan

İstanbul Bilgi Üniversitesi Ementus Profesörü

Prof. Dr. Meltem Dikmen Caniklioğlu

İzmir Ekonomi Üniv. Huk. Fak. Anayasa Hukuku Öğretim Üyesi

Yard. Doç. Dr. Orhan Çekiç

Maltepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Bölüm Başkanı

29 Ekim 2011, Saat: 14:00

İstanbul Barosu Orhan Adli Apaydın Konferans Salonu

İSTANBUL BAROSU BAŞKANLIĞI

İÇİNDEKİLER

Açılış	7
Av. Hüseyin ÖZBEK	7
Av. Doç. Dr. Ümit KOCASAKAL.....	8
Prof. Dr. Gülten KAZGAN	14
Prof. Dr. Meltem Dikmen CANIKLIOĞLU ...	31
Yrd. Doç. Dr. Orhan ÇEKİÇ	48

“TARİHİ, HUKUKİ, EKONOMİK BOYUTLARIYLA CUMHURİYET”

29 Ekim 2011

Orhan Adli Apaydın Konferans Salonu

Av. Hüseyin ÖZBEK- (İstanbul Barosu Genel Sekreteri) Sayın Başkan, değerli meslektaşlarım, saygıdeğer konuklar; bugün 29 Ekim 2011. İstanbul Barosu Lozan yıldönümlerinde, Cumhuriyet’in ilanı yıldönümlerinde, ulusal günlerinde yaptığı bilimsel etkinliklerden bir tanesiyle yine karşınızda. “Tarihi, Hukuki, Ekonomik Boyutlarıyla Cumhuriyet Paneli”ne hepiniz hoş geldiniz, hepinizi İstanbul Barosu adına saygıyla selamlıyorum.

Bugün çok değerli bilim insanları, akademisyenler aramızda. Cumhuriyet’in siyasi tarihi, kuruluş süreci, Cumhuriyet’in hukuki temelleri ve Cumhuriyet’in ekonomik felsefesi bugünkü panel konumuz. Ben şimdi buraya açış konuşmasını yapmak üzere İstanbul Barosunun değerli Başkanı Av. Doç. Dr. Ümit KOCASAKAL’ı davet ediyorum, buyurun Sayın Başkanım.

Av. Doç. Dr. Ümit KOCASAKAL- (İstanbul Barosu Başkanı) Efendim, hepiniz hoş geldiniz. Salonda her zaman olduğu gibi nitelikli bir çoğunluk bulunuyor. Ben hep söylüyorum, bu tip toplantılarda kaç kişinin olduğu, sayı önemli değil, yürekten, gönülden gelenler, dolayısıyla nitelikli çoğunluk önemli ve o nitelikli çoğunluk da burada var. Malumunuz dün bir genelgeyle kutlamalar iptal edildi. Ama biz, bizler elbette kutlayacağız. Bizim Baro olarak üç gazetede ilanımız çıktı, onun başlığı ve ben- ce sonu çok önemli ve anlamlı: “Cumhuriyet numarasız, katkısız ve sonuna kadar” ve 88 yıl önce olduğu gibi yine başaramayacaklar, bundan hiç kimsenin kuşkusu olmasın.

Bakın, ben bunu hani moralleri yüksek tutmak, umudu canlı tutmak için filan söylemiyorum, buna kesinlikle inandığım ve emin olduğum için söylüyorum. Bir-iki hususa dikkat etmemiz gerekiyor ancak, biz maalesef bugüne kadar -o özeleştirileri de yapmamız gerekiyor- Cumhuriyeti balolara hapsettik. Cumhuriyet balolara hapsedilecek bir şey değil, anlamını, önemini anlatamadık, anlayamadık ve anlatamadık. Nasıl bir mucize olduğunu, nasıl bir anlam ifade ettiğini anlayamadık, anlatamadık, ama bunları yapacağız. Şu an baktığımızda Cumhuriyeti kutlar gibi gözükken veya o şekilde yaklaşanların aslında başka maksatları olduğu anlaşılıyor. Dıştan şimdilik muhafaza ederken içten içe kemire kemire içini oydular. Dıştan baktığımızda böyle bir şey görüyorsunuz, şimdi bunu artık son merhaleye geldiler

kendilerince, bunu tırnak içinde söylüyorum: “Yeni Anayasa” söylemiyle artık noktayı koymak istiyorlar. Her şeyin farkındayız, yeni sözcüğü bile burada giriş tuzağı aslında, yeni Anayasa, niye yeni Anayasa? Yeni bir devlet mi kuruyorsunuz, ülkede bir devrim mi oldu, bir karşı devrim mi oldu? 114 maddesi değişmiş bir Anayasa, niye yeni Anayasa?

İşte yepyeni, sıfırdan, işte bu Cumhuriyetle 88 yıllık hesaplaşmanın sonucunda Sevr eklenli artık bunun hukuki altyapısının oluşturulacağı bir tasfiye Anayasası, Cumhuriyeti tasfiye Anayasası olacak bu.

Bu şekildeki gelişme karşısında tabii bizlerin dimdik ayakta durması lazım ve öyle de yapacağız. Mesela, biz İstanbul Barosu olarak bu sürecin, Cumhuriyeti tasfiye girişiminin bir parçası, bu oyunun ve tuzağın bir parçası olmayacağız. Burada bu yeni Anayasa söylemiyle masaya oturmak zaten başlı başına tuzağa düşmek demektir, buna meşruiyet kazandırmak demektir. Umarım muhalefet partileri ne yaptıklarının, nasıl bir tarihsel vebal altında olduklarının farkındadırlar. Birinin kral çıplak demesi gerekiyor ve silkelemesi, sarsması gerekiyor. o yüzden biz bunları söylüyoruz. Çok daha fazla çalışacağız, ben hep söylüyorum, her başı kapalı olanı da Atatürk düşmanını, Cumhuriyet düşmanı olarak görmeyeceğiz. Size karşıtından onlarca örneğini söyleyebilirim kendi yaşadığım!

Şimdi bazı böyle söylemler var, asla kabul

etmiyorum. Halka biliyorsunuz, “işte bu halk zaten böyle”, “halklar layık oldukları gibi yönetilirler”, “göbeğini kaşıyan adam, bidon kafalı filan”, bunlar çok büyük yanlışlardır. Ben bu ulustan asla ümidimi kesmem, ne olup bittiğinin farkına varacaktır bu ulus ve farkına vardığı zaman da gereğini yapacaktır. Bazı aydınlarımız diyor ki, efendim, “zaten ben bu halktan umudumu kestim”, “Avrupa Birliği, benim burada tek artık güvencem Avrupa Birliği”. Avrupa Birliği’nden kime ne yarar gelmiş ki, size yarar gelsin? Kendisine hayrı yok, kendisini kurtarsın önce. O yüzden batarsak da, çıkarsak da bu halkla ve bu ulusla batacağız ve çıkacağız, bir kere bunu kabul etmemiz lazım. Biz yıllarca eh, bir TSK var dedik, Cumhuriyet’i korur-kollar, biz de balolarda Cumhuriyet’i kutlayalım. Yok öyle, mücadele edeceksiniz, biz sahip çıkacağız. O yüzden artık Türk silahsız kuvvetlerinin olaya el koyma zamanı çoktan geldi, geçiyor ve bu olacak.

Cumhuriyet’in bir ekonomi politiği, bir coşkusunu vardı, var mı şimdi o coşku? Bir coşkusunu vardı, ekonomik yönden, tarihsel yönden, siyasal yönden, hukuki yönden biz istedik ki bu yönlerden meseleyi ele alalım ve gerçekten çok değerli hocalarımızı davet ettik. Eksik olmasınlar kabul buyurdular, şeref verdiler, az sonra onları büyük bir keyifle, zevkle dinleyeceğiz. Bitirirken bir tek şeyi size okumak istiyorum. Biz dün İstanbul Barosu olarak Anıtkabir’deydik. Orada deftere yazdığımız notu size okuyarak sözlerime son vermek istiyorum:

“Büyük Atatürk,

İstanbul Barosu olarak yine huzurundayız. Emperyalizme karşı topyekûn bir mücadele sonucu elde edilen bağımsızlığımızı taçlandıran, yıkılmış, dağılmış bir toplumdaki özgür ve başı dik bir ulus yaratan Cumhuriyet’imizin eserinin 88. yılını kutluyoruz. Ne yazıktır ki, Cumhuriyet’in anlamını ve önemini kavrayamamış, onunla 88 yıllık bir mücadele ve hesaplaşma içinde olan anlayış emperyalizmin de desteğiyle son dönemlerde çeşitli yalanlarla saldırılarını arttırmıştır. Cumhuriyet bugüne dek hiç olmadık boyutta bir saldırıyla karşı karşıyadır. Bugünlerde yeni Anayasa söylemiyle Cumhuriyet’in ve onun kuruluş felsefesinin tasfiyesinin hukuki altyapısı oluşturulmak istenmektedir. Ahval ve şeriat son derece kötüdür, ancak rahat uyu Ata’m, henüz memleketin bütün kaleleri zapt edilmiş değildir. İstanbul Barosu bu oyunun ve tuzağın Cumhuriyeti’ ve üniter devleti tasfiye girişiminin bir parçası olmayacak, her ne pahasına olursa olsun bugüne dek olduğu gibi bundan böyle de kurduğunuz laik Cumhuriyete, ilke ve devrimlerine, demokratik hukuk devletine sonuna kadar ve kararlılıkla sahip çıkacaktır. 88 yıl önce olduğu gibi yine başaramayacaklar. En derin sevgi, saygı ve minnet duygularımızla”

Hepinize saygılar sunuyorum efendim.

Av. Hüseyin ÖZBEK- Ben değerli konuklarımızı kürsüye davet ediyorum. Değerli konuklar, konuşmacılarımızın sıralamasını size arz ediyorum. Şimdi açış sunumunda söylemiştik: “Tarihi, Hukuki, Ekonomik Boyutlarıyla Cumhuriyet” Şimdi Panelimizdeki konuşma sırası, ilk konuşmacımız Prof. Dr. Sayın Gülten Kazgan İstanbul Bilgi Üniversitesi Emeritus Profesörü. Hocamızı bu salonda sanıyorum tanımayan yoktur, hepimiz tanıyoruz, akademik birikimini, akademik hizmetlerini, bugüne kadarki bilim dünyamıza katkısını muhakkak ki biliyoruz ve kendisine bu anlamda da saygılarımızı sunuyoruz.

Aslında değerli başkanımız ifade etti, Cumhuriyet’in bir kuruluş felsefesi vardı. Ulusal kurtuluştan gelen, antiemperyalist bir savaştan gelen, paylaşılmak istenilen bir siyasi coğrafyada yaşayan bir ulusun emperyalizme karşı dünyada ilk kez direnişi, başkaldırısı sonucu askeri savaşın zaferle sona ermesinden sonra ekonomik bir savaşımı yürüten, bu konuda da mucize yaratan, bu konuda da çok özgün, çok orijinal, ders alınacak, ibret alınacak bir kalkınma modelini ortaya koyan bir milletin mensuplarıyız. Ortaçağ karanlığından ve ümmet toplumundan ulus olmaya, çağdaş, demokratik, laik bir toplum mucizesi yaratmaya soyunmuş ve bunu başarmış bir ulusun fertleri olmak dolayısıyla ne kadar övünsek azdır. İşte bugün bu mucizenin siyasi boyutu, hukuki boyutu, ekonomik boyutu, geçmişten günümüze Cumhuriyet kronolojisi anlatılacak sizlere.

Değerli Başkanımızın söylediği gibi bugünlerde tırnak içinde “Yeni Bir Anayasa” yeni bir hukuk ne anlama gelmektedir? Toplum ekonomik olarak değişmiş olmalı ki, siyasi olarak değişmiş olmalı ki, Cumhuriyet’in kuruluş felsefesi antiemperyalist bir savaşla dünyanın o zamanki ekonomik ve siyasi devlerine, kudretli devletlerine karşı verilen bir antiemperyalist savaş sonucu ortaya çıkan bir ulus devlet, bir üniter yapı, bir ekonomik mucize, diğer sömürülen halkların da örnek aldığı bir mücadele anlamını yitirmiş olmalı ki, yeni bir Anayasa söylenmektedir, yeni bir ekonomik model söylenmektedir, yeni bir siyasi sistem dayatılmaktadır. Evet, bugün Türkiye’yi ekonomik olarak tanzim edenler, siyasi olarak olması gereken noktada olduğunu ve başardıklarını düşünenler bu yeni ekonomik yapının, bu yeni siyasi yapının hukuk meşruiyetine olan ihtiyacını bildikleri için bunun hukuk temelini, hukuk konstrüksiyonunu, hukuk iskeletini, çelik konstrüksiyonunu da elde etmek, bunu sağlamak istemektedirler. İşte dayatılan Anayasa’nın sivil sosla süslenen, sivil söylemle çekici hale getirilen toplumsal bir talep yaratmaya dönüştürülen Anayasa tasarımının ve Yeni Anayasa dayatmasının felsefesi ve anlamı budur.

Ben bu panoramadan sonra değerli hocamıza ilk sözü veriyorum. İlk dakikada aslında değerli konuşmacılarımızın 25’er dakikalık bir sunum süreleri var, ama hocamız ilk turda 15 dakikada bu özgün modelin sunumunu yapmak arzu ettiğini söyledi, buyurun hocam.

Cumhuriyet Ekonomisinin Panoraması**Prof. Dr. Gülten KAZGAN**

(İstanbul Bilgi Üniv. Emeritus Profesörü)

Efendim, şimdi bana şu talepte bulundu Baronun Sözcüsü: “Siz Cumhuriyet’in bir panoramasını anlatın dünden bugüne kadar” dedi.

Karl Wittfogel, kapitalizmin 20. YY’ın ilk yarısı sonuna kadar süren sömürgeleştirme sürecinde, denetimine aldığı ülkeleri üç sınıfta toplamıştı. Birinci grupta tam sömürgeleştirilmiş ülkeler yer alıyordu; bir grup, Afrika, bazı Asya (Endonezya, Vietnam gibi) ülkelerini, Okyanus adalarını vb. ülkeleri kapsıyordu. Bu sınıftaki sömürgeler siyasi, ekonomik, hukuksal, hatta kültürel özgürlüklerini tam yitiriyor, yabancı Batılı gücün tam egemenliğini tam koruyan, ama Batı’nın siyasal, ekonomik, kültürel modelinden danışmanlar yoluyla yararlanan devletler vardı. Büyük Petro döneminde Çarlık Rusyası böyle bir çağdaşlaşma evresi yaşayarak, Batı modelini kendi ülkesine aktarmıştı. Bu ikisi arasındaki grupta ise, siyasal özgürlüğünü tam korusa da, ekonomik özgürlüğünü tam yitirmiş, ekonomisi Batı devletlerinin egemenliğine girmiş ülkeler yer alıyordu; bu grubun en çarpıcı örnekleri ise, Osmanlı ve Çin İmparatorluklarıydı.

İşte, Cumhuriyet Türkiye’si kurulma yoluna girdiği 23 Nisan 1920’den itibaren,

Osmanlı'dan devraldığı bu yarı sömürgeleştirilmiş yapıyı tasfiye etme girişimini, Kurtuluş Savaşı ile birlikte başlattı. Amaç yeni bir “ulusal-ekonomi” yaratmaktı. Bu süreç, Mustafa Kemal'in yaşamı boyunca karşılaşılan büyük güçlüklerle rağmen sürdü. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte, bu süreç kısmen sona erdi. İlk dönemin getirdiği “Ulusal, kalkınma için Planlı Karma Ekonomi” modeli 1960-78 yılları arasında uygulansa da, “ulusal ekonomi” anlayışı değişen çağın koşullarına yenik düştü. Yerine, 1980 sonrası “tepeden inme neoliberalizm”i dış baskılarla uygulama modeli yürürlüğe girdi. 2000'li yılların krizi ile birlikte iktidara AKP'nin gelmesini izleyen yeni evrede ise, “KİT'lerin toptan tasfiyesi” planlı karma ekonomi modelini tarih sahnesinden sildi.

1- Cumhuriyet İlan edilmezden önceki evrede “Ulusal Ekonomi” yaratma çabaları:

Bu çabanın en büyüğü Mustafa Kemal ve kadrosunun, galip “İtilaf Devletleri”nin yenik Osmanlı ve müttefiklerine kabul ettirmek isteyeceği şartların toptan reddidir. Bu reddin güç kaynağı ise Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmış olmasıdır. Böylece, Savaşı kazanan TBMM hükümeti, Lozan Barış Görüşmeleri masasına düşman ile “eşit koşullar” altında oturabilmiştir; kuracağı Cumhuriyet'i, ekonomisi dahil, kendi iradesi çerçevesinde yeniden şekillendirebilmiştir.

Gerçekte, Cumhuriyet'in “yarı sömürgeликтen kurtulma” girişimleri daha Kurtuluş Sava-

şı sürerken başlamıştı. Mustafa Kemal, Ziya Gökalp başkanlığında bir heyet kurmuş, heyet Ankara Garı'nda çalışmalarını sürdürmüştü. henüz Lozan görüşmeleri sürerken de, İzmir İktisat Kongresini toplamış (17 Şubat 1923), her meslekten (tüccar, sanatkâr, işçi, çiftçi gibi) ve her ilçeden temsilcilerle (1135 adet) 2 hafta boyunca görüşmelerde bulunmuştu. Kongre'nin açılış konuşmasında Mustafa Kemal şöyle diyordu: "Tarihimizi dolduran zaferlerin yahut bozgunların tümü iktisat durumu-muzla ilişkilidir. Zamanımız tamamen bir iktisat devrinden başka bir şey değildir... Hiçbir uygar devlet yoktur ki ordu ve donanmasından önce iktisadını düşünmüş olmasın... Tam bağımsızlığı sağlayabilmek için yegane hakiki kuvvet.... iktisadiyattır... Yeni Türkiye devleti iktisadi bir devlet olacaktır... İktisat Savaşı devam ediyor, uzun sürecektir. Fakat bunda mutlaka muzaffer olmak gerekir."

Mahmut Esat Bozkurt ise iktisatın önemini "Türkiye için karma ekonomi" modeli ile birlikte vurgulamıştı, ekonomide teşebbüs kısmen devlet kısmen özel teşebbüs olacağını belirtmişti.

Kongre 4 Mart'ta, "bir iktisat misakı" kabul etti. bunun basılıp halka ilanı yolunda köylerden kentlere her yere dağıtıldı. Misak hedefleri, genel olarak, sanayileşme, banka kurulması, gümrük korumacılığı, yabancı tekellerin kaldırılması, tarımın kalkındırılması, işçi haklarının çağdaştırılıp korunması yolunda hedef-

ler ve alınacak önlemler ile ilgiliydi. ⁽¹⁾

İzmir İktisat Kongresi'ni, başlamış olan Lozan görüşmelerinin (20 Kasım 1922) imzalanması (24 Temmuz 1923) izledi. Görüşmelerde, Türkiye Temsilcisi Dış İşleri Bakanı İsmet Paşa (İnönü), karşı tarafın temsilcisi ise İngiltere Dış İşleri Bakanı Lord Curzon idi. ⁽²⁾ Heyetler arasındaki tartışmaların ağırlıklı bölümü (sınırlar, Boğazların statüsü gibi siyasi konular dışında) ekonomi alanında yoğunlaşmıştı; ağırlık Osmanlı Borçları'nın ödenmesi, kapitülasyonlar ve yabancıların ekonomik siyasal ayrıcalıkları, imtiyazlı şirketlerin statüsü, gümrük vergileri uygulaması konularında oldu. Görüşmeler pürüzsüz gitmedi, bir ara kesildi; özellikle kapitülasyonların kaldırılması büyük tartışmalardan sonra gerçekleştirilebildi. Bu, Osmanlı'nın özellikle son yüzyılında giderek ağırlaşan, sanayileşmesini önleyen başlıca engelin giderilmiş olması demektir. Gümrük vergilerinde ayarlama özgürlüğü 1929'a, kabotaj hakkındaki ise 1925'e ertelendi; Osmanlı borçlarının ödenmesi, Türkiye sınırları içinde kalan alana ilişkin borçlarla sınırlandı; imtiyazlı şirketlerin durumu "askıda" bırakıldı vb... Ancak "kapitülasyonların⁽³⁾ kaldırılması, ekonomi ala-

1 Yüksel Ülken, "İzmir İktisat Kongresi'nin Önemi ve Değerlendirilmesi", Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri, Yapı Kredi Bk, 1981

2 Türk Heyetinde aynı zamanda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Rıza Nur ve Trabzon Milletvekili Hasan (Saka) Bey ile bir yardımcı uzman kadro; karşı tarafta ise Fransa, İtalya, Japonya ve Yunan temsilcileri bulunuyordu.

3 "Kapitülasyon" kelimesinin sözlük anlamı, silahları bırakıp, teslim etmek demektir.

nındaki en büyük başarı oldu” demek herhalde hatalı olmayacaktır.

II- Cumhuriyet’in İlk Döneminde Ekonomi 1923-1938

i) Cumhuriyet hükümetleri Osmanlı’dan “uyanmış” bir aydın sınıf ile birlikte alt-yapısı yeni teknolojiye göre yenilenmeye “imtiyazlı yabancı şirketler” yoluyla başlamış, azınlıklar ağırlıklı zayıf bir sanayileşmeye, tarımı yenilenmeye geçmiş bir üretim yapısı devralmıştı. Finans kesimine gelince: Borsa, tümü ile yabancılar ve azınlıklar elindeydi; merkez bankası işlevini yerine getiren İngiliz-Fransız sermayeli Osmanlı Bankası’nın imtiyazı savaşta kaldırıldığı için, Cumhuriyet kurulduğunda Merkez bankası yoktu; buna karşılık 23 adet ticari yabancı banka ile İttihat ve Terakki hükümetince kurulmuş küçük boylu bankalar bulunuyordu.

1927 Nüfus Sayımı’na göre ülke nüfusu 13.5 milyondtu; bu nüfusun çoğunluğu (önceki yıllarda yaşanan savaşlarda erkek genç nüfustaki yüksek oranlı ölümlerden ötürü) kadınlar, yaşlılar ve çocuklardan oluşuyordu; toplam nüfusun yaklaşık %80’i, köylerde, sadece %20’i kentlerde yaşıyordu. Toplam okur-yazar oranı ise sadece %11 kadardı. GSYİH’nın yarısı tarımda yaratılıyordu.

Bu varlıklara karşılık, miras içinde ağır bir Osmanlı Dış Borç yükü de bulunmaktaydı. Bu borç ödenmeye geçilmedikçe uzun vadeli dış borç alınamıyordu.

ii) 1923-1929 arası dönemde yeni Cumhuriyet'in bir merkez bankası bulunmadığı için, para basarak ekonomide genişleme yaratılamıyor, hükümet yabancı ticari bankaların getirdiği kısa vadeli dış kredilere bağlı kalıyordu; bu da sürekli kısa vadeli dış borç birikimi demektir. Bu kısıtlamaya rağmen İş Bankası, Sanayi Maadin Bankası kuruldu, mitiyazlı şirketlerden bazı demiryolları kamulaştırıldı; özel ticari girişim ve tarımda ekilişlerin genişlemesiyle ticaret ve tarım canlandı. 1929'a kadar ekonomi ortalama yılda %10 gibi yüksek bir hızda büyüdü. Genç erkek nüfusun üretime dönmesi, 1924'te kaldırılan Aşar Vergisi sayesinde ekilişlerin genişlemesi buna büyük katkı yaptı. Ancak 1928'de ilk taksidi gelen Osmanlı borcu, döviz birikimi yapılamayınca ödenemedi, 1932'ye erkelendi. Özgün iktisat politikaları da uygulanamadı.

iii) 1929'da ABD borsasının çökmesiyle başlayan finansal kriz Avrupa'ya, oradan da Türkiye'ye intikal etti. Avrupa zaten savaş sonrasında galip ve yenik devletler, parçalanmış imparatorluklar, Rus Çarlığı'nda 1917 ihtilali ile komünizme geçen yeni SSCB, yeni faşist devletler ile tam bir kargaşa içindedir. Kriz her devleti içe döndürüyor, uluslararası para sistemi çöküyordu. Bu ortamda Türkiye dış baskı olmaksızın iktisat politikalarında tamamen serbest kaldı; 1920'lerden farklı olarak önce Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nı kurdu ve kendi para politikasına egemen oldu. Bunu izleyerek Beş Yıllık Sa-

nayi Planı'nı ve koyu devletçi bir politikayı uygulamaya koydu. Dünya tarım fiyatları düşüşü ve Avrupa'daki çöküş ihracatı artırmayı kısıtlayınca, ithalata miktar kısıtlaması uygulamaya geçti; Almanya ile "klering" sistemi yoluyla ticaret öncelik aldı. Vergileri ağırlaştırdı. Böylece, Osmanlı borçlarını 1932'den itibaren ödeyebilir duruma girdi. Ancak 1929-1932 arası, kötü tarım ürünü yılları da eklenince büyüme hızı düştü. Oysa 1933 ve sonrası yıllarda, alınan uzun vadeli Sovyet Kredileri ve İngiliz kredileriyle büyüme hızı tekrar ivme aldı, yılda %6.5'a vardı; sanayileşme büyümeye ivme veriyordu artık. Ayrıca, demiryollarını millileştirme ve yeni demiryolları yapma hızla sürdürüldü. Yeni tarım politikaları ve kurumları (TC Ziraat Bankası'nın devletleştirilmesi, tarım kooperatifleri ve Toprak Mahsulleri Ofisi'nin kurulması gibi) devreye girdi.

1938'de Mustafa Kemal Atatürk öldüğünde, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı başarı ile tamamlanmış, İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı yürürlüğe grimek üzere hazırlanmıştı. Çok elverişsiz koşullara rağmen, dönem boyu yapılan uygulamalar büyük başarı sağlamıştı.⁽⁴⁾

III- Gerileme Getiren 2. Dünya Savaşı ve İzleyen Büyüme Yılları: 1939-1979

i) İkinci Dünya Savaşı başladığında, İnönü

4 1929 Büyük Dünya Bunalımı'nın Türkiye ekonomisine etkisi ayrıntılı biçimde "Türkiye Ekonomisi'nde Krizler: 1929-2009" başlıklı kitabımızın ilgili bölümünde incelenmiştir. İstanbul Bilgi Üniversitesi, 3. Baskı, 2011

hükümeti “Tarafsızlar” arasında yer almıştı. Ancak, buna rağmen seferberlik ilân etti; nedeni savaşın yarattığı tehdidin hızla yaklaşıyor olmasıydı. Ordu “mekanize” olmadığı için, insan ve hayvan gücünü seferber etmek gerekiyordu. Seferberlik en yüksek oranda tarımı etkiledi; insan ve iş hayvanları tarımdan çekilince, ekili alan daraldı, tarım üretimi hızla düştü. 2. beş Yıllık Sanayi Planı ise yeni yatırım kaynağı hükümetin elinde kalmadığı için askıya alınınca, ekonomi daralmaya, GSYİH düşüşe geçti. Yeni vergiler (Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi 1942)’de başarısız kalınca, bu kez savaş giderlerinin finansmanı çok hızlı (bir ara %100’e varan) enflasyon süreci başlattı. Savaş Avrupa’da biterken, hükümet ABD, İngiltere tarafında savaşa katıldı. Amaç, ABD dış yardım programından yararlanmaktı. Nitekim, daha savaş sürerken ABD’nin kurulmasına öncülük ettiği bütün kurumlara Türk Hükümeti katıldığı gibi, savaş sonrası oluşan “iki kutuplu dünyada da” Sovyet Bloku’na karşı oluşan ABD blokunda yer aldı. Böylece ABD dış yardım programlarından yararlanma olanağı buldu. Ancak 1940’lı yıllar GSYİH’nın düştüğü, yoksullaşmanın arttığı yıllar oldular. ABD’nin dış yardım şartları “Demokrasi ve Serbest Piyasa Uygulaması’ olduğu için, İnönü hükümeti demokrasiye geçtiği gibi ikinci planı da askıya aldı. Geride pozitif olarak sadece, spekülâtif fiyat artışlarıyla özel kesimde biriken nakit sermaye ile savaş içinde yüksek hammadde fiyatlarından yararlanarak birikti-

rilen döviz rezervleri kaldı.

ii) 1950'de iktidara gelen A.Menderes hükümetinin ilan ettiği program, tam ABD'nin dış yardım vermek için talep ettiği "serbest piyasa" uygulaması şartını karşılıyordu. Buna uyma yolunda hemen ithalatta liberasyona geçildi. 1951-1953 arası Kore Savaşı'nın getirdiği hammadde fiyatları artışından yararlanarak, ithalat liberasyonu sürdürülebildi. Ekonomi 4-5 yıl %10 oranında büyüdü. Bu arada Osmanlı borçlarının ödenmesi de tamamlandı. Ancak 1954'te liberasyona son verildiği gibi, giderek sıkılaştırılan ithalat 1958'de ekonomiyi darboğaza ve krize sokmuştu. Bu arada savaş döneminden kalan döviz rezervleri erimiş, alınan dış yardımlar da ekonomiyi düze çıkaramamıştı; yeni dış borç birikimi aşlamıştı. Hükümet, 1958'teki şiddetli krizi atlatmak için IMF ile anlaştı; yüksek oranlı bir devalüasyon ve kısıtlanan harcamaların yarattığı durgunluğa koşut 1960'da askeri darbe ile hükümet düşürüldü.

1950'li yıllar yine de geride hızla artan tarım üretimi, çok sayıda yeni kurulan banka, doğrudan yabancı yatırım ortaklıkları ile gelişen yerli özel girişim ve sınırlı bir sanayileşme bıraktı. Tabii, bunlara koşut dış borç birikimi de 1960'lı yıllara devredilmişti. GSYİH bu on yılda, yılda ortalama %6'ya yakın bir oranda artabilmişti, ilk yarıdaki hızlı artış sayesinde.

iii) 1960'lar başlarken dış borç birikiminin düzenli ödenmesi ve verilecek yeni kredilerin

gözetimi için, IMF başkanlığında yeni krediler devreye girdi. Türkiye'den Devlet Planlama Teşkilatı'nın yapılan yeni Anayasa'ya içerilmesi ve ülkenin Beş Yıllık Kalkınma Planları yoluyla kalkınmasını düzenlemesi, sanayileşmesi talep ediliyordu. Planlı kalkınma, bu dönemde gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ) başlıca kalkınma modeline dönüşüyordu. 1930'lui yıllarda Türkiye'de uygulanan plandan başlıca farkları kamusal ve ulusal boyutların daraltılması, özel girişimin de gelişmesinin önceliğinin vurgulanmasıydı.

iv) 1970'li yıllar (bir yeni askeri darbeye, Kıbrıs Savaşı, Amerikan askeri ambargosu gibi, siyasal olaylara rağmen) 1980'e kadar, 1973 sonunda patlayan petrol krizinin damgasını taşıdı. OPEC'in dört kat artırdığı petrol fiyatı, başta GOÜ, bütün petrol ithalatçısı ülkelerin ekonomisini alt üst etmişti. Buna karşılık OPEC üyelerinin elinde büyük petrol fonları oluşmuş, bu fonlar ise başta ABD'ninkiler, uluslararası bankalara yatırılmıştı. Ne var ki, başlayan durgunlukta bu fonları talep eden ülke kalmamıştı. Bunun üzerine ABD kendi bankalarını kurtarmak ve durgunluğun aşılması için yeni bir program geliştirdi. "Petrol fonlarının yeniden dolaşıma sokulması" denen bu programa göre, GOÜ ithalatı serbestleştirerek bu fonları kullanacaktı; böylece onlar ithalatı hızla artırırken Batı da durgunluktan çıkacaktı.

GOÜ, bu arada Türkiye, çoğu kısa vadeli ve değişken ama çok düşük reel faizli bu fonla-

rı, hiç düşünmeden sürekli borç aldı; ekonomisi hızla büyürken kısa vadeli fonlarla uzun vadeli yatırımlar da yapıldı; borç yeni borçla ödenirken büyüyen dış borç birikimi yaşandı. Ekonominin durumu 1978'de kritikleşirken petrol fiyatının tekrar artırılmasını, ABD merkez bankasının (Federal Reserve Bank) kısa vadeli faiz haddini %15 gibi olağan üstü bir orana çıkarması izledi. 1978'de borç ödeyemez duruma düşen Türkiye (birlikte bir dizi diğer GOÜ) artık yeni işlevler üstlenen IMF ile Dünya Bankası'nın tam denetimine geçiyordu. ABD'nin bunlara yüklediği yeni gelişme programı ise artık eskisinden çok farklıydı; "küreselleşme" denen yeni bir evre başlıyordu. ABD Başkanı R.Reagan yanına İngiltere Başbakanı M.Thatcher'ı da aldı, dünyaya "Küreselleşme" diye adlandırdıkları evrenin başladığını; ülkeler arasında mallar, hizmetler ve sermaye hareketlerinin serbestleşeceğini bildiriyordu. Ancak, işgücü hareketleri bunun dışında kalıyordu.

IV) Tam Serbestleştirilene Türkiye Ekonomisi: 1980'lerden Günümüze /2011)

i) 1980'li yıllarda krizi sürerken Türkiye ekonomisinde her türlü devlet müdahalesini kaldırıp, üstelik finansal serbestliği yürürlüğe koyup, IMF ve Dünya Bankası (DB) gözetiminde "Küreselleşme" sürecine katılma baskısı başlıyordu. 1978'de girdiği krizde yapılan dış desteğin faturası oldu bu. Benzer durumdaki GOÜ için de durum farklı olmadı.

Yeni politikaların ekonomide yarattığı baskının şiddeti önce S. Demirel hükümetini, yapılan programı uygulamaktan vazgeçmeye götürdü. Bunu 12 Eylül 1980’de General Evren başkanlığındaki askeri darbe izledi. Askeri rejimin uygulamaya koyduğu ekonomi programını yürütmekten sorumlu kişisi T.Özal’dı. Program, IMF ve D’nin talebini karşılamak üzere “harfiyen” uygulamaya kondu. Ancak toplum bir yandan siyasal bir yandan ekonomi kaynaklı çok ciddi bir baskı altına girdi. Ekonomik baskı çok boyutluymdu. Baskı hem serbestleşme yolunda değişimden hem biriken dış borçları ödemekten kaynaklandı, üstüste binen krizler yaşandı; GSYİH büyüme hızı da bu dönem %4’e düştü. Bu baskılar sonucu serbestleşme tamamlandı, TL konvertible oldu (1989); Türkiye böylece dünya mal pazarları gibi dünya sermaye pazarlarına da tam açılmış oluyordu. 1991’e gelindiğinde “çift kutuplu dünya” bittiği için, gerçek anlamda bir dünya pazarı söz konusuydu artık.

1990’lı yıllara gelindiğinde 1998’e kadar giden süreçte Türkiye, yaşanan krizlere /1991-1994) kamulaştırılan dış özel borçların yükü eklenince, tekrar hızlı bir enflasyona düştü. Bu arada önemli bir sıçrama oldu, 1997’de Türkiye ilk kez, kişi başına gelir hesabına göre “alt-orta gelirli” sınıftan üst orta-gelirli ülke sınıfına yükseldi. Ancak, bu arada, Asya’dan (Rusya üzerinden) yansıyan şiddetli krizin etkileri eklendi. 1999’da şiddetli (bankaların çöküşü ağırlıklı) bir krize girilince, tekrar IMF’nin

kredi desteğine başvurdu, ek döviz kaynağı yaratma baskısı ortaya çıkmıştı.

ii) 2002’de iktidara gelen AKP hükümeti, IMF programına tam sadık kaldı, bütün talepleri yerine getirdi. Yeni kaynak yaratma yollarından biri olarak geçmişten kalan neredeyse tüm kamu iktisadi teşebbüslerini (KİT) tasfiye etti; ya özelleştirdi, özelleştiremediklerini de tasfiye edip kapattı, topraklarını sattı. Böylece, 50 milyar dolar karşılığında, 1980’li yıllara kadar sürekli sayıları artan KİT’ler sahneden neredeyse silinmiş oldular. Ancak bu arada, artık üst-orta gelirli bir ülke konumundaki Türkiye, GSYİH büyüklüğü itibariyle de dünyanın 16. Ülkesi olarak G-20 grubuna da girmişti artık.

KİT’lerin en büyük özelliği kendi üretim girdilerini üst düzeyde kendileri üreten, bütünleşik (entegre) tesisler olmalarıydı. Oysa, özelleşen tesislerle birlikte, imalat sanayiye bu kez 100 TL’lik mal ihracatı için 82 TL’lik girdi ithali gereken bir yeni durumu ortaya çıkarmış bulunuyor. Bu çarpıklaşan, üretimin ithalata aşırı düzeyde bağımlı olmasını getiren 2000’lerin imalat yapısı, giderek büyüyen, cari işlem açıklarının başlıca “yapısal” nedenine dönüştü. Diğer başlıca bir neden ise, TL’yi dolar karşısında aşırı değerlendiren sermaye hareketleri serbestliği oluyor; bunun sağladığı “sıcak para” girişleri TL’yi aşırı değerlendiriyor. Siyaset bundan vazgeçemiyor. Nedeni, döviz fiyatını düşürüp, TL’yi aşırı değerlendirirken, ithalatı ucuzlatması ve bollaştırması; böylece enflasyonu sınırlaması. Ne var ki,

bu TL'yi aşırı değerlendiren politika, bir yandan sanayinin ve tarımın rekabet gücünü kırıp, üretim ve istihdam artışını sınırlıyor, bir yandan da giderek hızla büyüyen bir dış borç stoku birikimine yol açıyor. Halen GSYİH'nın %10'a vararak dünya rekoru kıran "cari işlem açığı", ekonomiyi de bütün risklere açık hale getiriyor. Euro alanındaki finansal sorunlar ve Alman ile Fransız Bankalarının taşıdığı riskler ise bunların en yakınımızda ve en tehdit edici olanı. Türkiye tekrar çok şiddetli bir krize düşme tehdidi altında bulunuyor ⁽⁵⁾ günümüzün kritik koşullarında.

Diğer aynı ölçüde tehdit edici riskler ise %10'un altına indirilemeyen işsizlik oranı ile gelir dağılımının giderek bozulmuş olmasıdır. Finansallaşan dünyada gelir dağılımı bozulması, Türkiye gibi dünyayı da tehdit ediyor artık.

ABD'de 2011 sonbaharında patlayan ayaklanmalar ise finans merkezi Wall Street'e yönelik eleştiriler ile gelir dağılımındaki bozulmayı vurgulamaktadır. Ve tam da bu olaylar sürerken, iktidardaki AKP hükümeti, İstanbul'u bir finans merkezi yapmak (yani sanayileşme, tarımı kalkındırma hedeflerini terketmek) üzere yola çıkmış bulunmaktadır. İşin daha acısı,

5 Örneğin KİT olan demir çelik fabrikaları, kömür ve demiri yerli kaynaklardan sağlamaktan başlıyor, mümkün olduğu kadar girdileri için ithala en az düzeyde başvuruyordu. Yeni özel tesisler ise hurda demir işlemekle yetiniyor. Halen Türkiye'nin en büyük ihracat kalemlerinden biri demir-çelik, en büyük ithalat kalemlerinden biri de hurda demirdir. Yeni alınan bir karar ile tıp doktoru da ithal etme kararı ise hükümetin dış açığın ciddiyetinin bilincinde olmadığını gösteriyor.

muhalefet partilerinden hiçbir ses çıkmamasıdır, bu girişime karşı. Çünkü finansallaşma, yukarıda değindiğimiz risklerin tümünü daha ağırlaştıracak bir gidiş yaratır, özellikle “türevler”in devreye girmesi ile birlikte. ⁽⁶⁾ Ekonomi, halen çok kritik bir noktadadır.

Not: Türkiye ekonomisinin yukarıda özetlenen panoraması, “Tanzimat’tan Günümüze Türkiye Ekonomisi” başlıklı kitabımızda ayrıntılı biçimde incelenmiştir. (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi)

6 Bunun bir göstergesi ABD’de finans merkezi “Wall Street’i işgal edin” diyerek hedef alan halk ayaklanmasının 17 Ekim 2011’de başlaması ve Kasım ayında (halen) sürmesidir. İkincisi ise, Globalscan’ın “Finans Sektörünün Saygınlığı” üzerine yaptığı araştırmadır. ABD’de saygın olarak niteleyen deneklerin oranı 2005’te %35 iken, bu oran 2011’de %18’e düşmüştür; aynı soruyu onaylamayanların oranı ise %25’ten %55’e çıkmıştır. İngiltere’de ise sırasıyla ilk soru için oranlar %30’dan %14’e düşerken, ikinci soruda %35’ten %63’e çıkmıştır. ABD ve İngiltere dünyanın en büyük iki “finans merkezi”dir. B. Gündoğmuş, “Finans sektörünün saygınlığı ya da Wall Street’i işgal et”, Finans Dergisi, Kasım 2011.

Av. Hüseyin ÖZBEK- Belki ilk kez burada bu salonda duymamız anlamında ilk kez 1932 yılında 5 yıllık sanayi planlarından, yine kamulaştırma yoluyla imtiyazlı şirketlerin tasfiyesinden ve 1930'dan sonrası Cumhuriyet'in özgün bir ekonomik modeli geliştirmesinden, bu anlamda da bağımsız, özgün bir ekonomi yaratmaktan bir kalkınma modelinden bahsetti hocamız. Bu son derece dikkat çekici.

Şimdi burada aslında ben konuşma sırasını ilk olarak Cumhuriyet'in siyasi kronolojisi, ulusal kurtuluş ve sonrası yapılanma olarak düşünmüştüm ama hocamız sonra, en son konuşmak istedi, bu panoramayı sona bıraktı. Bu nedenle şimdi ikinci konuşmacımız Prof. Dr. Meltem Dikmen CANIKLIOĞLU olacak. Kendisine sözü vermeden önce bir-iki cümleyle bir şeyden bahsetmek istiyorum: Türkiye çok ciddi bir deprem yaşadı. Van ilimizde, onun ilçelerinde Erciş başta olmak üzere hakikaten bir trajedi yaşandı, bir felaket yaşandı. Bu Cumhuriyet'in nasıl bir yurttaşlık bilinci verdiğinin en karamsar dönemlerde bile bu bilinçten ders almamız anlamında, bu bilinci yenileme ve geliştirme anlamında ben bir şeyi dikkatlerinize sunmak istiyorum. Bu felaket nedeniyle Türkiye, yurttaşlarımız yerel yönetimlerin dışında, devletin dışında birey olarak yurttaşlarımız ve meslek örgütlerimiz bir yardım seferberliği içindeler. Bu hâlâ sürüyor.

Şimdi internetteki, sanal ortamdaki yazışmaların bir kısmında, ama çok tekil, çok böyle bireysel, az, uç örneklerde şunu diyenlere

rastladım, bunu sizinle paylaşmak istiyorum: “Efendim, iyi oldu, işte onlar bölücü terör örgütüne destek oluyorlardı, bak işte böyle bir felaket oldu, derslerini alsınlar” gibi, ama bu Türkiye çapında o kadar şiddetli tepki gördü ki, o kadar haklı tepkiler gördü ki, demek ki, bir Cumhuriyet duyarlılığı, ulus olma bilinci o kadar yerleşmiş, o kadar benimsenmiş ve içselleşmiş ki, terör örgütüyle ve terör örgütü mensuplarıyla, oradaki yurttaşlarımızın farklı konumda olduklarını, farklı şeyler oldukları ve bu yardım kampanyasının, bu acıyı paylaşmanın bizim sorumluluğumuz ve yurttaşlık görevi olduğu o kadar güzel vurgulandı ki, bu işte umutlanmak için, Cumhuriyetten umut kesmemek için çok önemli bir nirengi noktasıdır. Bunu sizlerle paylaşmak istiyorum. Dediğim gibi o çok uç, çok ekstrem, çok böyle ırkçılık kokan bir yaklaşım yerine bizim yurttaşlarımızın ezici çoğunluğu, hemen hemen yüzde 100’ünün hem şiddetli tepkisi, hem de belli bir duyarlılık, yurttaşlık bilinci etrafında toplanması, Cumhuriyet’in verdiği kültürle, Atatürk “Cumhuriyet’in temeli kültürdür” demişti. Ulus devlet temelinde, yurttaşlık bilinci etrafında bu bizim geleceğe güvenle bakmamızı sağlayacak bir yaklaşım, bunu sizinle paylaşmak istedim. Buyurun Sayın Hocam, sıra sizde. Çok Anayasa konuşuluyor bugünlerde, bu iş nedir?

Prof. Dr. Meltem Dikmen CANIKLIOĞLU- (İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fak. Anayasa Hukuku Öğretim Üyesi) Söze nereden başlayacağımı bilemiyorum açıkçası, çünkü ben Anayasa savaşlarından geliyorum, bir Anayasa hukukçusu olarak son dönemde Türkiye'nin yeni Anayasası'nın konuşulduğu platformlarda farklı bir ses olarak kendimi anlatmaya ve karşısında bulunduğum topluluğu da kendimce ikna etmeye çalışıyorum. Son zamanlarda sıkça duyduğum söz: Ne kadar aptal, ne kadar ayıp düşünceler bunlar, yani bu mealde çeşit çeşit ihtarlar alıyorum. Ümit Hocam çok keskin bir şekilde benim o platformlarda söylediğim sözleri söyledi. Bir şeyi anladım: Ben burada sizi ikna etme çabası içinde olmayacağım, dolayısıyla biz aynı şeyleri düşündüğümüze göre benim farklı bir söylem kullanmam gerekiyor. Yani ezberimi burada kullanamayacağım, dersimi çalışmıştım, sadece üslubumu değiştirmem gerekiyor.

Etnik Kimlik Siyaseti

Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1924 Anayasasıyla Türkiye devleti bir Cumhuriyettir şeklinde kuruldu diyelim, fakat tabii ki bunun öncesi var. Biz bir milli mücadele verdik, bir ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan yüzümüzün akıyla çıktık. İmparatorluğun en uzun yüzyılı denilir 20. Yüzyıl, 19. Yüzyıl için, 1839-1856 Tanzimat Fermanları bize dayatıldı, 1876 Birinci Meşrutiyet, 1908 İkinci Meşrutiyet ve bütün bu süreçte bizim Osmanlı'da halkımıza aşılabilmediğimiz bilinç şu oldu: Gavura gavur demeye-

ceğiz. Şimdi yaşadığımız dönemde uzun Anayasa tartışmalarından sonra halkımız şunu öğrendi: Kürt'e Türk demeyeceksin. Bu şekilde bir bilinç. Bir şey daha, mümkünse Türk olduğunu da söylemeyeceksin. Yani bir etnik kimlik üzerinden yeni siyasetler yeniden konuşuluyor, tartışılıyor, tarih tekerrür ediyor. Çok benzer argümanlarla biz aslında aynı şeyleri konuşuyoruz. Fakat kaç kişi bunun farkında? Bu platformu tabii tenzih ederek söylüyorum, o da ayrıca tartışılır.

1924 Anayasası

İstanbul'un İngilizler tarafından işgalinden önce son Osmanlı Mebusan Meclisi toplanmıştı ve Misakı Milliye o Meclis kabul etti. Daha sonra İngilizlerin Meclisi dağıtması ve milletvekillerini tutuklaması üzerine bir kısmı Ankara'ya geçti. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi orada toplandı ve Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920'de "egemenlik bila kaydı şart milletindir" diyerek Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı örgütledi. 1921 Anayasası bu Meclis tarafından yapıldı, 1921 Anayasası henüz Cumhuriyet rejimini adıyla zikretmemişti, ama egemenlik kayıtsız şartsız milletindir diyerek bizim hangi sürece girdiğimizin zaten işaretini vermişti. Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan yüz akıyla çıktıktan sonra 29 Ekim 1923'te 1921 Anayasası'nın bazı maddelerinin tashihiyen tadili sonucunda "Türkiye Devletinin hükümet şekli Cumhuriyettir" ibaresiyle biz Cumhuriyeti ilan ettik ve daha sonra 24 maddelik 1921 Anayasası'nın Cumhuriyeti Cumhuriyet devle-

tinin gereklerini karşılamayacağı apaçık ortada olduğu için 20 Nisan 1924'te yeni Anayasamız kabul edildi, 23 Nisan 1924'te de Anayasamız yürürlüğe girdi. "Devlet şekli Cumhuriyettir" diyordu o Anayasa'da ve Cumhuriyet ilkesinin değiştirilemez olduğu, değiştirilmesinin asla teklif dahi edilemeyeceği bu Anayasa'da da yerini alıyordu. Ayrıca yine katı bir Anayasaydı, Anayasa'da değişiklik yapabilmek için 1/3'ünün teklifi, 2/3'nin de onayı gerekiyordu. Bugün çeşitli platformlarda yapılacak yeni Anayasa'nın kırmızı çizgilerinin olmaması ve bütün maddelerinin değiştirilebileceği ileri sürülürken "*nerede var bu hüküm, 1921 Anayasası'nda da, 1924 Anayasası'nda da böyle bir ibare yok. Darbecilerin yaptığı 1961 ve 1982 Anayasaları değiştirilemez hükümleri koymuştur. Değiştirilemez hükümlerin sınırları içinde kalmak demek, bunlara uymak demek darbecilere saygı göstermek ve onları onaylamak demektir. Böyle bir şey kabul edilemez*" denilerek biz hassas yerimizden vurulmaya çalışılıyor.

Laiklik Anayasa'da

Bir gerçek daha var: Askeri darbeler tabii ki onaylanamaz. 1961 ve 1982 Anayasalarının askeri darbelerin ürünü olduğunu da hepimiz biliyoruz. O dönemlerde yaşanan acıları da tabii ki demokrasi tarihimizin travmaları olarak hatırlıyoruz, tekrar yaşamak istemeyiz, ama o dönemler sonrası ortaya çıkan Anayasalara baktığımız zaman bir şey görüyoruz: O Anayasalar Cumhuriyeti tahkim etmek için, güçlendirmek için, Cumhuriyet'in demokrasi

ilkelerini pekiştirmek ve geliştirmek için samimi bir içeriği yansıtıyorlar. Ne olursa olsun 1961 ve 1982 Anayasalarımızla devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesini bugüne kadar muhafaza edebildik. Bir yerde okumuştum: “Cumhuriyeti 30 yılda kurduk, son 30 yılda da yıkıyoruz” diye. Baktığımız zaman gelişmelere 1924 Anayasası’nın ilk şeklinde devletin dini hâlâ İslam, Türkiye Büyük Millet Meclisinin görevleri arasında da şeriat hükümlerinin tenfizi var. 1928’de bu hükümleri Anayasa’dan çıkartıyoruz, 1937’de laiklik ilkesini Anayasa’ya koyuyoruz. Ayrıca da Cumhuriyet’in 6 okunu Atatürk ilkeleri olarak Anayasa’ya koyuyoruz, dolayısıyla Türk devrimi Cumhuriyet’in kuruluşuyla başarılmadı, Türk devrimi Cumhuriyet’in kuruluşunu müteakip birbiri ardına çıkartılan yasalar ve Anayasa’ya bu konuda getirilen ilkelerle yerleştirilmeye çalışıldı. Sürekli devrim kelimesini bu yüzden kullanıyoruz, hâlâ Cumhuriyetimizin tahkim edilmeye, hâlâ muhafazaya ihtiyacı var. Cumhuriyet ilkemiz konusunda bu yüzden duyarlı olmak zorundayız, ama 1924 Anayasası içindeki bu gelişmeler 1961 ve 1982 Anayasasıyla da devam ettirilmeye çalışıldı.

Atatürk’ün Hedefi

Bir şeyi görüyoruz: 1961 Anayasası 153. maddesine Atatürk devrimlerinin korunması, devrimlerin başlığıyla bir kısım maddeleri ekledi ve buna göre Atatürk devrimleri Anayasa’ya aykırılığı iddiasıyla Anayasa’da yer verilen Devrim Kanunlarının Anayasa’ya aykırılığı id-

dia edilemeyeceği ve bu şekilde yorumlanamayacağı konusunda bir hüküm vardı. Gerekçeye baktığımız zaman da çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma ve laik devletin gereklerinin yerine getirilmesi amaç olarak gösteriliyordu. 1982 Anayasası da aynı ilkeyi benimsedi, 1992’de TÜSİAD’ın hazırladığı Anayasa taslağında ilk defa Atatürk devrimleriyle Türkiye’de Anayasa taslağı hazırlayanların bir sorunu olduğunu gördük ve ondan sonra çeşitli kuruluşlar bünyesinde hazırlanan Anayasa taslaklarının hepsi -Kemalizm’le, Cumhuriyetçilikle, Atatürk ilkeleriyle uğraştılar. Biz bunun mesajlarını aldık. İfade şu: “Kemalizm Cumhuriyet Türkiye’sinin kurulduğu yıllarda devletin yapısını güçlendirmek ve milli birliği sağlamak için gerekliydi. Fakat Atatürk’ün nihai hedefi de Türkiye’yi çağdaş demokrasiler düzeyine ulaştırmaktı. Bu düzeye ulaştıktan sonra Kemalizm’e ve Atatürk ilkelerine Anayasa’da yer verilmesinin anlamı yoktur” Baktığımız zaman 1982 Anayasası’nın “Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir” şeklindeki 1. maddesinin altında yer alan 2. maddesi Cumhuriyet’in niteliklerini tanımlıyor. Diyor ki: “Toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde Atatürk ilkelerine bağlı demokratik, laik, sosyal bir hukuk devletidir Türkiye Cumhuriyeti Devleti içinde insan haklarına saygılı” Bu ilke değiştirilmeliymiş, bu maddenin değiştirilmesi mutlaka ve mutlaka gerekiyormuş. 3. madde: “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü esasına göre başkentimiz Ankara olması,

bayrağımızın ay-yıldızlı bayrak olması, dilimizin Türkçe olması” Bunlar da son derece rahatsız ediciymiş.

Yani biz Cumhuriyet’in tasfiyesi döneminde bulunuyoruz şu anda, kurduğumuz Cumhuriyet son 10 yıllık dönemde sarsılma geçiriyor, bir sarsılma dönemini yaşıyor. Bulduğum toplantılarda bunun çok büyük bir başarı, hatta çok büyük bir devrim olarak nitelendirildiğini gördüm. Dün zannediyorum 2 gün önce İzmir Barosu’nun Yüksek Hâkimler ve Savcılar Birliği’yle birlikte düzenlediği İzmir Adliyesi’nin bir panel vardı. O panelde Hâkimler ve Savcılar Kurulu üyelerinden biri Türkiye’de bir devrim olduğunu söyledi. Bu devrimin neticesi olarak Türkiye’de bugün yeni Anayasa’nın yapılacağını, çok güzel kurumların geldiğini, Yüksek Hâkimler ve Savcılar Kurulu’yla yargı bağımsızlığının sağlandığını söyledi. Orada bulunan hukuk fakültesi dekanları, hâkimler, savcılar onayladılar bu görüşü.

SALONDAN- Sizi nasıl çağırdılar oraya?

Prof. Dr. Meltem Dikmen CANIKLIOĞLU-

Ben dinleyiciydim, ama bir şey yaptım. Oradaki konuşmacılardan birini, bir medeni usul icra iflas hukuku profesörü dedi ki: “Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu idari fonksiyon ifa eden bir kuruldur, adli bir fonksiyonu ifa etmediği için bu kurulun faaliyetlerini yargı bağımsızlığı açısından değerlendirmek” Nedense hep ayıp ifadesini kullanıyorlar. Yani bu şekilde düşünmek ayıptır şeklinde dillerini ortaklaştır-

mışlar. Ben bunu 19 Eylüldeki Cemil Çiçek'in davetinde de gördüm. Bir görüş ileri sürdüğüm zaman yanımdaki, sağımdaki ve solumdaki üç Anayasa hukukçusu aynı anda hâlâ bir toplu iğnenin başındaki melekleri tartışıyorlar dedi. Hepsi aynı şekilde ve aynı cümleyle karşı çıktı ve aynı anda karşı çıktı. Prova yaptıklarını filan düşünüyorum, gelen karşı görüşleri cevaplandırmak için ve psikolojik olarak karşılarındaki insanı ezmek için prova yaptıklarını falan düşünüyorum. Kendisine bunu sordum: "Niçin böyle söylediniz? Adli fonksiyon ifa eden hâkimler üzerinde tayin, terfi, nakil, sicil, atama, vesaire gibi yetkiler kullanan bir kurul sadece idari yetkiler kullanan bir kurul olarak nitelendirilebilir mi" dedim. "Ama öyledir, ben hukukçuyum, saf hukuk teorisi içinde kalmam lazım ve saf hukuku konuşmam lazım" Binalar baktığınız zaman güzeldir, binanın değeri depremde anlaşılır. Kurumların değeri de işleyişi sürecinde ortaya çıkar. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nu nasıl böyle değerlendirebiliyorsunuz? İzmir Adliyesi'ne Adalet Bakanı Müsteşarı geldi. Hâkimler Savcılar Kurulu toplanmadan 3 gün önce 3 tane hâkim çağırdı, Yargıtay üyeliğiniz hayırlı olsun dedi, biliyor musunuz? Başsavcı vekili de uzaktan dinliyor: "Çok ayıp etmiş, kişiliksizlik onların yapması" "Ne alakası var bunu soruyorum size" dedim. 3 gün sonra toplanacak olan Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu'nun bu 3 hâkimi Yargıtay üyesi olarak seçeceğini nereden biliyordu Adalet Bakanlığı Müsteşarı? "Ayıp olmuş" dedi, sadece bu.

Bugün ben bir sürü notlar alarak buraya geldim, ama sürem kısıtlı, o süre içinde seçtiklerimi söyleyeceğim, ama çok hazin bir tabloyla karşı karşıyayız. Ergun Özbudun Türkiye’de Anayasa hukukçularının duayeni bilinir. Saygı duymuyorum kendisine, her platformda her şekilde de ifade ediyorum bunu ve bu kişi her yerde diyor ki: “Acil Kürt sorununun çözümü için acil Anayasa yapmamız gerekiyor” ve bu Anayasa’nın hangi içerikte yapılması gerektiği konusunda her yerde akıl satıyor yandaşlarıyla birlikte, yanına aldığı, peşine taktığı Anayasa hukukçularıyla birlikte. Benim bir asistanım dedi ki Ankara’da Demokrasi Vakfının bir Kurultayında: “Hocam, öyle gördüm ki, bir kısım aristokrat Anayasa hukukçuları taşradan yaverlerini de almışlar, her yeri geziyorlar. Bir kısım Anayasa hukukçuları yaver gibi, onlar söyledi diye ikbal hırsıyla peşin-deler. Onlara televizyonlarda program ayarlayacaklar, özel üniversitelerde”

Ben bir Anayasa hukukçusuyum, etik olarak bana yakışmaz burada bunları konuşmak, ama öyle bir dönemde yaşıyoruz ki, artık bunlar konuşulmalı, artık insanlar teşhir edilmeli, artık insanlar yapıp ettikleri için ağızlarından çıkan şeyler için utanabilmeli. Bir gün bunun hesabını vereceklerinin bilincinde olmalılar. Bunun için söylüyorum, yani ben yer yer nezaketsizlik yapıyorum, yer yer sanki muhbirlik yapıyorum, kendime yakıştıramıyorum, tarzım bu değil, onlara da yakıştıramıyorum. 2010 basımlı Türk Anayasa hukuku kendisinin her yerde acilen Anayasa yapmalıyız, 3-5 ay içinde

Anayasa yapmalıyız, Anayasa yapmak o kadar da zor bir şey değil, haftada iki günümüzü alıyor. Birkaç saat bir araya geliyoruz, yazıyoruz diyor bu insanlar, bir devleti kuracaklarmış.

Yeni Bir Devlet mi?

Ayrıca da Ümit Hocamın dediği gibi bundan 1,5 yıl önce, 1,5 yıl olmadı, 1 yıl bile olmadı Marmara Hukuk Fakültesi'ndeki bir uluslararası sempozyumda Ioanna Kuçuradi dedi ki: "Yeni Anayasa yapıyoruz, bir devlet kuruyoruz" İlk konuşma hakkı benim olduğu için orada çıktım: "Bir dakika, bir şey anlayalım, yeni bir devlet kurduğumuzu bilmiyordum, devlet masalarda, buralarda kurulmaz, devlet sokakta kurulur, hani daha savaşmadık biz bunun için, siz nasıl devlet kurma hakkını ve yetkisini elde ettiniz" dediğim zaman sözünü değiştirmek zorunda kaldı ve bu insanlar yeni devlet kuruyoruz, zihinsel, köklü bir devrim, zihinsel kopuş gerçekleştirdik, bu kopuşun Anayasası'nı yapmalıyız diyorlar, odaklandığı konular Anayasa madde 24, Anayasa madde 66, Anayasa madde 42 ve Anayasa'nın başlangıcı Türkiye Devletinin Cumhuriyet niteliğine ilişkin bütün hükümler, yani bu devletin kanıyla irfanıyla kurduğu, yerleştirdiği bütün değerlerimiz elimizden alınmak üzere, ama bunu Türkiye'ye demokrasi getiriyoruz, ileri demokrasinin Anayasası'nı yapıyoruz, Türkiye Cumhuriyeti'ni yeniden dizayn ediyoruz, haklar ve özgürlükleri geliştiriyoruz, çoğulculuğa, çok kültürlülüğe dayalı yeni bir toplumsal yapının temellerini kuruyoruz şeklinde söylüyorlar ve insanlar bunlara direnemiyor. Çünkü bunlar

çok bilimsel ve bunların karşısında konuşmak son derece zor, herhangi bir insan ileri demokrasi denildiği zaman neyin ileri demokrasi olduğu veya olmadığı konusunda fikir yürütemiyor. İyi bir şey mi söyledik, kötü bir şey mi? Onlar iyi bir şey söylemiştir, bu noktadayız biz bugün.

Yönlendirici Anketler

Birtakım kamuoyu araştırma şirketlerinin yapmış olduğu araştırmaların sonuçlarını da getirdim buraya, bizim toplumumuz bölünmek isteniyor ve hangi esaslara göre, hangi gruplar ekseninde bölüneceği de önceden kararlaştırılmıştır ve bu gruplara sorular yöneltiyor. Hangi devlet modelini istersiniz, hangi hükümet sistemini istersiniz? Diyanet İşleri Başkanlığı'nın şekliyle ilgili neyi tercih edersiniz? Biz Anayasa hukuku derslerinde bunu öğrencilerimize bir yıl içinde anlatamıyoruz bile, sokaktaki insana bu soruyu sorduğunuz zaman yazı-tura atarak mı cevap verecek sokaktaki insan ve üstelik sorular şu: Kürt müsün, Alevi misin, Şafii misin, Hanefi misin? Bu toplumda Sünniler, Şafiiler ve Hanefiler olarak ayırılmış, Kürtler, Zaza Kürtler olarak, Bilgesam'ın son kamuoyu araştırma anketine ve onun raporuna bakın, içler açısıdır ve orada insanlara 17 tane son derece teknik nitelikli sorular soruluyor ve bu sorulara aldığımız cevaplar şunlardır, bu cevaplardan çıkardığımız sonuçlar da şunlardır diyerek, toplum yeni bir Anayasayı bekliyor, bu konuda toplumsal bir mutabakat oluşmuştur deniliyor. Kürtler şunu istiyor, Zaza Kürtler bunu istiyor, Hanefiler bunu istiyor, Şafiiler bunu istiyor, ve-

saire şeklinde. Normalde insanlara kendinizi Hanefi, Şafii, Alevi, Kürt olarak tanımlanmanızı ister misiniz şeklinde bir soru sorsalar herhalde yüzde 100'ü hayır diyecektir. Bu kimseyi ilgilendirmeyen bir şeydir, ama maalesef bu tür ahlaksız sorularla kamuoyu yönlendiriliyor ve edinilen cevaplar üzerinden de yeni Anayasa için bir toplumsal mutabakat oluşturulduğu söyleniyor.

İkrah ve Gabin

Bu toplumsal mutabakatın ana noktalarına baktığımız zaman da işte Kürtçe anadilde eğitim talep konusudur, çözümlenmelidir. Kürtlere soruldu, sadece Kürtçeyle eğitim yapmak mı istersiniz? Böyle bir soru sorulduğu zaman evet, Kürtçe de öğrenilebilir diyor insanlar, ama anadilde eğitimin Kürtçe olmasıyla ilgili ne düşünüyorsunuz sorusuna herhalde böyle bir cevap verilmeyecektir. Manipüle edilmiş sorular üzerinden manipüle edilmiş cevaplar alınıyor. Orada bir tane ankette verilen bir cevap var, o cevap bizim aslında yeni dönemde durumuzu netleştirecek ve bizi cesur bir şekilde bir araya getirecek olan bir cevap. Soruyorlar insanlar: Etnik, dinsel, mezhepsel aidiyetiniz birlikte yaşamanızı engeller mi başka gruplarla? Toplumun yüzde 94'ü hiçbir şekilde engellemez diyor. Bu toplum bütün farklılıklarına rağmen bir arada yaşama iradesini, terbiyesini edinmiş olan bir toplum ve bunu bize Cumhuriyet kazandırdı. Biz Cumhuriyet nesliyiz, bunu biliyoruz. Ben bu yaşıma kadar hiç kimseye ne mezhebini sordum, ne dinini sordum, ne mem-

leketini sordum, ne de bunları merak ettim. Bugün çeşitli üniversitelerden, çeşitli sivil toplum örgütlerinden gelen birtakım anketörler alan araştırmaları yapıyorlar. İlkokullarda küçücük çocuklara anadillerini soruyorlar, etnik kimliklerini soruyorlar, kendilerini ne hissettiklerini soruyorlar ve bu çocuklardan aldıkları cevap üzerine Türkiye'yi yeniden yapılandırmaya çalışıyorlar. Yani biz yeni bir Anayasayı daha ileri bir demokrasi için, hukuk devletini tahkim etmek için, yaşanan siyasi tikanıklıklara çözüm olmak için yapmıyoruz, biz yeni Anayasayı yeni bir rejimin inşası için yapıyoruz. Biz bu rejimin inşasına onay vermedik ki, savaş mı oldu Türkiye'de? Kim kazandı bu savaşı, niye PKK talepleri doğrultusunda bir Anayasa yapmak zorundayız? Bu Anayasa yapılmazsa terörle, şiddetle sürekli tehdit ediliyor bu toplum, her yerde bunu söylüyorum, Mecliste de söyledim. Biz buradaki topluluk hukukçu, ikrah ve gabin hukuktan iradeyi sakatlayan işlemlerdir. İkrah ve gabine dayalı işlemler batıldır, toplumumuzun iradesi sakatlanmıştır, terör tehdidi altında bir Anayasa yapmaya mecbur ediliyoruz ve bu Anayasayı onaylamaya mecbur ediliyoruz. Bu Anayasa meşru olamaz, bu Anayasa'nın hukuki hiçbir niteliği olamaz. Bu Anayasa'nın acilen yapılması gerektiğini söyleyen insanlar bakın, kitaplarına önsöz olarak ne almışlar? Uzattım, özür diliyorum, bunu da okuyayım.

Toplumsal Uzlaş

“Çoğu zaman Anayasalara, kanunlara ve mahkemelere çok fazla ümit bağlanmış olup ol-

madığımızı düşünüyorum. Bunlar boş ümitler, inanın bana boş ümitler. Hürriyet insanların kalplerinde yatar. Orada öldüğünde hiçbir mahkeme onu koruyamaz. Hatta hiçbir Anayasa, hiçbir kanun, hiçbir mahkeme buna fazla yardımcı bile olamaz. Orada yattığı sürece de kendisini korumak için hiçbir Anayasaya, hiçbir kanuna, hiçbir mahkemeye ihtiyacı yoktur” Loren Hent bir yüksek mahkeme yargıç ve Ergun Özbudun’un kitabının girişinde bu var. Bir Anayasa’nın kişilerin vicdanında ve bilincinde özgürlük duygusu olmadığı sürece hiçbir işe yaramayacağını söylüyor, ama aynı kişi Türkiye’de Anayasa hukukçularının başını çekerek, bir an önce acilen bu ülkeye bir Anayasa yapılması gerektiğini söylüyor ve herkesi böyle bir beklenti içine sokuyor. Anayasa konusunda toplumsal bir mutabakat yoktur, bir heyecanın uyandırılmış olması demek toplumsal bir mutabakatın yaratılmış olması demek değildir. Toplumsal mutabakat bir bilinçle oluşur, özgür tercihlerimizde bir irade ortaya koyarız. O irade eğer yeni Anayasa yapımı konusunda Anayasayı yapacak olan güçleri cesaretlendiriyor, teşvik ediyorsa, orada bir toplumsal mutabakat vardır.

Hangi konuda mutabıkız biz, yeni bir Anayasa’nın neden yapılması gerektiği konusunda mı? Yeni bir Anayasa’nın içeriğinin ne olması gerektiği konusunda mı? Yeni bir Anayasa’nın ne zaman yapılması gerektiği konusunda mı? Hiçbiri halka sorulmadı, halka hiçbir şey sorulmuyor zaten ve bir şey daha Ümit hocam çok güzel söyledi: “Batarsak da bu

halkla, çıkarsak da bu halkla çıkacağız” dedi. Evet, öyle, öyle yapacağız tabii, ama biz de biraz zahmet edip bilinçlenmek zorundayız. 12 Eylül 2010’da 22 maddelik bir Anayasa değişiklik paketini onayladık, sandığa gittik, referandum yapıldı. 1 Eylül 2010’da kamu hukuku doktora sınava yaptık. Öğrencilere sordum: 12 Eylül’de sandığa gideceksiniz, oy vereceğiniz bu 22 madde içinden bana 4 tanesini sayabilir misiniz dedim. Hiçbiri 4 tanesini sayamadı, zahmet edip bilinçlenmiyoruz, zahmet edip etrafımızda olup bitenler ve yaklaşan tehlike hakkında bir evham, bir kaygı taşımıyoruz. Başımızı kuma gömdük, yaklaşacak felaketi bekliyoruz, ama felaket hakikaten büyük olacak.

Güçlü Olan Yapar

Ben bir felaket tellalı değilim, ben herhangi bir vatandaşım, ben bir Anayasa hukukçusuyum, ama burada Anayasa hukuku konuşmuyorum. Türkiye’nin Anayasası’nı siyasi irade yapacaktır, siyasi bir ekip yapar, güçlü olan Anayasa yapar, Anayasa hukukçusunun görevi Anayasa yazmak değildir, Anayasa yapmak değildir. Biz yapılmış Anayasalar üzerinde konuşuruz, Anayasacılık ilke ve tekniklerinin ne kadar uygun olup olmadığı konusunda konuşuruz, ama bunun dışında Anayasa hakkındaki her yorumumuz, her beyanımız bir siyasi görüşlerimizin yansımasıdır, bundan da başka bir şey değildir veya bir Anayasa hukukçusu olarak bu sürece yapabileceğimiz en önemli katkı toplumsal mutabakatı Anayasacılık ilke ve tekniklerinin neler olduğu konusunda oluş-

turmaktır. Çoğunluk Anayasa yapar, murat etmişse yapar, ama çoğunluğun yapmış olduğu Anayasa egemen bir gücün topluma dayatmış olduğu bir Anayasadır ve bu Anayasa'nın ne maksatla yapıldığını biliyoruz, ne içerikle yapılacağını biliyoruz. Bu maksatla ve bu içerikle yapılacak olan bir Anayasa Türkiye'yi felakete sürükleyecektir. Çünkü bu Anayasayı bu toplum giymeyecektir, giymemek için de büyük bir mücadele verecektir. Dolayısıyla da Anayasa yapmanın hukuki bir zemini olmadığı gibi, Anayasa yapmanın siyasi bir zemini de yoktur Türkiye'de. Hukuk düzenleri ne için yapılırlar? Toplumsal barışı ve adaleti korumak için yapılırlar. Bir Anayasa yoluyla hukuk düzeninde kaos yaratacaksanız eğer, o Anayasa hiç yapılmamalıdır. Dolayısıyla bu Anayasa yapım sürecinin Cumhuriyet için yoğun bir tehlike taşıdığına inanıyorum.

Av. Hüseyin ÖZBEK- Hocamız bu çok etkili, çok dikkat çekici sunumunda sivil söylemli, demokratik söylemli, antidarbeci söylemli etkileyici bir söylemle aslında Türkiye'de bir ayrıştırma hukukunun, bir ayrıştırma metninin böyle demokratik ve Sivil Anayasa söylemiyle ikame edilmek istendiğini ve bu konuda bir talep yaratılmak istendiğini, bu konuda da hayli etkili olduğunu çok dikkat çekici bir biçimde bize sundu. Şu anda sivil söylemli böyle antidarbeci söylemli çok etkili bir vurguyla Türkiye'de aslında sivil ve antidarbeci söylemli bir sömürge hukukunun dayatıldığı ve böylece ulus devleti ayrıştırıcı, dağıtıcı, berhava edici,

1923 felsefesinden uzaklaştırıcı bir sürecin başladığı görülüyor.

Şimdi 1920'lerde ikili irade vardı. Şöyle ikili irade vardı: Bir tarafta şekli olarak meşru görülen İstanbul hükümeti var, öbür tarafta işgal edilmiş bir ülkede kongreler süreci var: Erzurum Kongresi var, Sivas Kongresi var, ardından Ankara'da 23 Nisan 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi var. Bu iki otoriteden hangisi mutasarrıflara, valiliklere talimat verecek? Kolordular mülki ve sivil erkân Anadolu'daki bu iki otoriteden hangisini dinleyecek? 1920 Türkiye'si bir yangın yeridir, isyanlar vardır. İstanbul hükümetlerinin teşvik ettiği, İngilizlerin teşvik ettiği isyanlarla Anadolu cayırcayırcı yanarken, bir tarafta Ankara'da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi hem meşru bir hükümet, halkın temsilcisi olarak bir otorite tesis etmeye çalışmakta, hem dış münasebetleri geliştirmeye çalışmakta, hem de Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı örgütlemeye çalışmaktadır. O anı, o ortamı düşünmek lazım. Bir tarafta İstanbul merkezli bir söylem var: *"İşgalci İtilaf devletlerinin dayatmalarına uyum yapmamız lazım. Dünyanın devleri ülkemizde geldiler ensemize çöktüler, bunlarla bir şekilde mutabakat sağlamak lazım, dediklerini yapmak, taleplerini karşılamak lazım, başka hiçbir şansımız yok"*. Bu söylem herhalde şimdiki söylemle örtüşüyor, bir şeyler hatırlatıyor. Bir tarafta da Ankara var: *"Hayır, bağımsız bir ülkeyiz diyoruz, özgür yaşamak istiyoruz, hukukumuzu müdafaa etmek istiyoruz ve burada bir ulus devleti ola-*

rak yaşamak, millet olarak varlığımızı sürdürmek istiyoruz". Bu iki otorite yarıştı, iki söylem yarıştı. Dahili isyanlarla ve harici saldırılarla Ankara Türkiye Büyük Millet Meclisi boğulmaya çalışıldı, Türk ulusu yok edilmeye çalışıldı. Bu coğrafya bir sömürge coğrafyasına dönüştürülmek istendi.

Şimdi yeni bir söylem var, ama özde değişmeyen bir söylem: *"Artık küreselleşme var, dünya yeni bir evreye girdi, bununla entegre olmamız lazım, bununla uyum yapmamız lazım. Getireceğimiz Anayasa da çok sivil olacak, çok demokratik olacak ve bugünkü küreselleşmeyle entegre olacak, Türkiye'yi entegre edecek bir Anayasa gelecek"* diye horoz şekeriyile çocuk kandırır gibi bir söylem var, ama oldukça etkili bir söylem. Türk ulusu yine iki tercihle karşı karşıya: Ya hukukunu savunacak, ülkesini savunacak, varlığını savunacak, Cumhuriyet'in mirasını savunacak, Atatürk'ü savunacak, Cumhuriyet değerlerini savunacak ya da, *"madem öyle işte Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) var, GOP var, dünyaya hükmeden kudretler var, güçler var, bunlar ne diyorsa doğru söyler, buna uymak lazım"* diyerek teslim olacak! Yine ikili bir tercihle karşı karşıyayız ve bu tercihe tabii Türk halkının iradesi, Cumhuriyetle, Cumhuriyet kültürüyle, 88 yıllık bir mirası daha da geliştirerek yaşama iradesiyle cevap vermek durumunda. Buyurun Sayın Orhan ÇEKİÇ Hocam.

Yrd. Doç. Dr. Orhan ÇEKİÇ- (Maltepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Bölüm Başkanı) Sayın Başkanım, değerli katılımcılar; ne kadarı kaldıysa bile kutlamaya değer Cumhuriyet'i konuşuyoruz. Bir taraftan ortada Cumhuriyet mi var demektediriz, ama ne kadarı kaldıysa bile onu yeniden eski haline getirip, daha ileri taşımaya, hazır bir güçler de bu ülkede yaşıyor, böyle bir gücü temsil eden bir kurul önünde konuşuyor olmaktan büyük onur duyuyorum, bana bu fırsatı veren yönetime teşekkür ederek sözlerime başlamak istiyorum.

Görülüyor ki, ortada bir sanık var. Biri Cumhuriyet'i kurdu ve bugün 100 sene sonra aradan henüz geçmedi bile, ama diyelim ki 100 yıl, bu kişiyi çeşitli yönleriyle yargılıyoruz. Yalnız bunu yaparken özellikle dün bir lisede konuşma yapıyordum, oradaki minikleri gördüm, ortaokul talebeleriydiler. Onlar törenin yapılacağını zannediyorlardı, bir aydır hazırlanıyorlardı. İnanın hıçkırarak ağlıyorlardı, çünkü son dakikada bu töreni yapamayacaklarını duydular.

Atatürk ve Cumhuriyet

Değerli katılımcılar, Atatürk ölmek üzereydi. Ekimin başından beri beni Ankara'ya götürün diye ısrar ediyor. Hasan Rıza Soyak genel sekreteri ellerini öpüyordu, doktorlar aynı şekilde, ama direniyordu. Siz hazırlayın demişti ve o 19 Mayıs Stadyumuna konuşma yapacağı kürsünün hemen arkasına geçici olarak ve gizli bir üç basamaklı ancak o kadar yükseklikte

asansör yapılmıştı. Onu bile yaptırtmıştı, ama hastalık o kadar hızlı ilerlemişti ki, Ülkü'yü ancak 5 dakika, kız kardeşini 3 dakika görmesine doktorlar izin verebiliyorlardı. O vaziyetteyken Bayar'ı çağırdı. Bildiğiniz gibi Ankara'da olsaydı ne söyleyecekse, Bayar'a söyledi. Orduya son mesajını yayınladı. Bunları hâlâ içimiz ürpereyerek okuruz, dinleriz, dinletiriz, ama Cumhuriyet bayramı kutlamalarını iptal etmedi. O ölmek üzereydi, millet elbette ki, yasını 100 senedir kutluyoruz, ama o konumdayken bile Cumhuriyeti kendinin bir malı gibi görmediğinden o var olsun olmasın, ama kurulan bu Cumhuriyet'in hep var olacağını bildiğinden törenlerin yapılmasına engel olmasını istemedi. O ordu pekâlâ o kürsülerin önünden sanki o locasındaymışçasına büyük bir keyifle, büyük bir şevkle geçmeyi bildi ve bütün okullar anma törenlerini yaptılar, vesaire. Onun bile yapmaya kıyamadığı bir şeye bugünlerde ne yazık ki, çokça kıyar olduk. Ancak acaba bizim reva gördüğümüz ve bugünlerde de katlanmak zorundaymışız gibi bir kesim olarak çok da sessiz kaldığımız şu konuma dışarıdan bir bakabilir miyiz lütfen? Dışarıdakiler acaba Türkiye'deki Cumhuriyet'i nasıl görüyorlar?

Değerli konuklar, buraya girerken o bildiğiniz gibi 18 Haziran 1926'da hepimizin ezberine bildiği bu ikinci paragrafa geçmeden önce, ama cümleye girerken "alçak girişimin benim şahsımdan ziyade mukaddes Cumhuriyetimize ve onun dayandığı yüksek ilkelerimize yönelmiş bulunduğuna şüphe yoktur. Benim

naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır, ama Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır” derken tarih 18 Haziran 1926’dır, Cumhuriyet henüz 3 yaşındadır ve Cumhuriyeti kuran öldürülmek istenmektedir. Onun da yanıtı budur. Beni öldürürseniz elinize ne geçeceğini zannediyorsunuz? Cumhuriyet’in varlığını beni ancak var olmamamı mı bağlıyorsunuz dercesine bir meydan okumadır bu konuşma ve bugün o elbette toprak oldu. Söylediği doğrudur, o bir ölümlüydü, bir gün ölecekti, öldü. Anıtkabir’de yatıyor, yüreğimizde yaşıyor elbette, ama öylesine bir rehber bıraktı ki, rehber bir ışık -ki, biz ona Atatürkçülük diyoruz- o işte sonsuza kadar yaşayacak olandır değerli konuklar.

“Beni Hatırlayınız”

Atatürk’ün kişisel olarak ölmesi, birilerinin ona hakaret ediyor olabilmesi, osu busu Atatürkçülük dediğimiz ilkelerin ve içerdiği o bana göre kutsal yol gösterişlerin ömrü hiç tükeniyor mu, modası hiç geçiyor mu? Neden mi böyle oluyor? Çünkü ortaya koyduğu hiçbir ilke bir gün modası geçecek olan bir ilke değildir değerli konuklar, sanki olacakmış gibi bakınız, 10. yıl nutkunu hazırlarken nutkun metninde: “Ne mutlu Türk’üm diyene”den bir önceki paragrafında aslında şu ifadeler vardır: Ekranda gördüğünüz kendi el yazısıdır, 10. yıl nutkunu göndermiştir. Yusuf Hikmet Bayur genel sekreteri ordinaryüs profesör hocamız görüşünü bildirecektir. Okur metni kahvaltı esnasında Yusuf Hikmet Bey ve bu paragrafı beğenmez:

“Paşam, bunu çıkarın” der. Şöyle yüzüne bakar: “Nesini beğenmedin” der. Çünkü bu paragrafi yazarken çok özene bezene yazmıştır, kendi el yazısı zaten. “Çünkü Paşam, yarın bizden ayrılıyor gibisiniz burada, bize veda tavrınızı taşıyor bu metin” Çünkü orada deniliyor ki, bu söylediklerim olduğu gün sizden ve tüm medeni beşeriyetten beklentim şudur: *Beni hatırlayınız.*

Demek istediği şeydi: Ey Türk Gençliği! Ben sana bir gün gelecek, o gün geldiğinde bilinen bu günkü muasır denilen çağdaş uygarlık düzeyini aşacağını bugünden görüyorum. Sen onu yakaladığın zaman ben sana dememiş miydim diyerek beni hatırla, çünkü bunu yapacağına eminim demek istemişti, Yusuf Hikmet böyle algılamamıştı. Bize veda ediyorsun, sanki yarın ölüyormuş gibisin, yapma bunu, milleti üzme hakkın yok demişti.

Atatürk ve Millet

“*Ben hiç böyle bakmadım çocuk, ama madem öyle diyorsun peki, kaldıralım*”, der ve kendi eliyle çizer. Onun için Nutuk’ta yok, ama bu bir belgedir değerli konuklar, ben size bu belgeyi arz ediyorum, ama burada bile haklı çıktı. Ben hiç böyle bakmamıştım dedi, ama Yusuf Hikmet ne demişti? Bu milletle aranızdaki hukuk Paşam sizin bir pamuk ipliğiyle mi bağladık ki? Yani siz öleceksiniz, millet de sizi unutacak gibi bir durum mu var ki bu cümleleri etmek gereğini duyuyorsunuz? Siz et, tırnak gibi bu milletten hiç kopmayacaksınız,

yani bu millet bizim bir de Atatürk'ümüz vardı, hakikaten bir zamanlar da şöyle bir laf etmişti, ne kadar da haklıymış diyeceğini mi umuyorsunuz? İnsan unuttuğu bir şeyi hatırlar, a bir şey hatırladım der, ama sizden hiç kopmayacak ki diyerek bunu ortadan kaldırtmıştı, ama bugün Anayasalardan adını nasıl çizeriz diye inanılmaz bir hızla hem de hangi hücrelerde, hangi yörelerde ne tür şeytani çalışmalar yapılmakta olduğunu hepimiz biliyoruz. Demek ki, burada bile bu önsözünde bile haklıymış.

20. YY'ın Lideri

Değerli konuklar, UNESCO 1978 yılında kendi kurultayını yaparken, Genel Kurul toplantısını yaparken Paris'te bildiğiniz gibi her iki yılda bir toplantısını yapar, 13 ülke Başkanlık Divanına bir önerge verir ve bu önergede söylenen şey özet olarak 1981 yılı 3 sene sonra geliyor, bu yıl Türklerin Atatürk'ü, Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümüdür. Belli ki Türkler o gün için çok özel hazırlanıyorlar, ama sakın ha, Atatürk'ü anmak konusunu sakın sadece Türklere bırakmayalım. Kurul toplantı halinde bugün bir karar alalım, bu kararı Genel Sekreter bütün üye ülkelere, yani Birleşmiş Milletlerin tüm üyelerine 200'e yakın devlete göndersin, her ülke önündeki 3 yılı Atatürk çalışarak geçirsin. Bu ülkelerin üniversiteleri bu konuyu açsınlar, doktora tezleri yapılsın, araştırmalar yapılsın, sempozyumlar yapılsın, kitaplar basılsın, isteyen dilediği yerde de heykelini diksin. Önerge okundu, arka sıradan bir el kalktı. Kürsüye gelmekte olan kişi Sovyetler

Birliği delegesiydi. Herkes salonda muhtemelen Lenin'den bahsedecek dediler, ama o kürsüye çıktı: "20. yüzyılda hiçbir ülke bir Mustafa Kemal çıkaramadı ki, böyle bir aday üzerinde bir şeyi tartışmaya gerek olabilsin"

Şimdi durup dururken neden Rus'un söylediği bu cümleyi öne aldım değerli konuklar? Çünkü bunun hemen öncesinde biri çıktı dedi ki: "Ben Atatürk'ü en az sizler kadar tanıyorum. Çağımız için, insanlık için ne anlama geldiğini en az hepimiz kadar biliyorum, ama ben bu önergeye karşıyım. Çünkü bu dünyada 200'e yakın devlet, demek ki 200'e yakın devlet kurucu var. Bugüne kadar bizde 1945'te kurulduk, aradan şu kadar yıl geçti, hiçbir ülkenin hiçbir kurucusu için düşünmediğimiz bir şeyi şimdi neden Türkler için ve Atatürk için düşünüyoruz? Ben bunun haklı bir önerge olduğunu biliyorum, ama yarın bir başka meslektaşım şu kürsüye gelir, şimdi de Napolyon alacak bütün dünya derse, oylamadan da negatif bir tavır çıkarsa durup dururken birbirimize düşer miyiz, düşmez miyiz? Benim kaygım bu, çünkü ilk kez böyle bir şeyi gündeme getiriyorsunuz, hemen de oylamaya getiriyorsunuz. Bu kadar acele etmeye acaba gerek var mı, yoksa üzerinde biraz tartışmalı mıyız" demiştir, oturmuştur. İşte yerine gelen de 20. yüzyılda onun yerine aday gösterilebilecek ya da Atatürk aday gösterildi ve seçildi diye kavga çıkaracak hangi ülke ve ulus var diye bunun hesabını sormuştur. Bunun üzerine bakınız, Birleşmiş Milletler hiçbir konuda birleşeme-

mişken Kore Savaşı'nın kararı alınırken dahi Çin ve Sovyetler Birliği masayı terk ettiği için alınan karar oybirliği değilken 1981 yılının bütün dünyada Atatürk Yılı olarak anılmasına UNESCO karar verir ve kararın gerekçesini kaleme alan Yunanistan destekleyen Sovyetler Birliği'dir değerli konuklar. Düşmanıya bile bu kadar dostluk köprüsünü kurabilmiş son derece realist, gerçekçi büyük bir devlet adamını ve onun kurduğu Cumhuriyeti konuşuyoruz. Bakın, onun kurduğu Cumhuriyeti zaten öne çıkararak Mustafa Kemal'e neden böyle bir ayrıcalık tanıyor Birleşmiş Milletler, şimdi onu görelim.

Emperyalistleri Yendi

Şunu yazdılar: Bir gerekçe yazdılar, uzun bir gerekçedir bu, gerekçenin orijinal İngilizce belgesini şimdi hemen sunacağım, ama çevirisini sunuyorum. 20. Yüzyılın başında emperyalizme karşı verilmiş mücadeleyi zafere götüren tek kişi odur. Gerçekten de hiç yenilmedik bir komutandan bahsediyorlar, ama acaba çok üstün vasıflı bir asker olduğu için mi böyle bir ayrıcalığı olsun diye düşündüler? Hayır, bir taraftan onu vatanını savunmada ne kadar can siperhane vatanperver bir insan olduğunu ortaya koyarken, ama öbür taraftan da: "O bir devlet kurucudur, ama onun kurduğu devletin kuruluş koşulları hiçbir devletin kuruluş koşulları gibi olmamıştır" demişlerdir. Yani bir yığın devlet evet var, kurucu da var, ama hiçbirinin kuruluş koşulları Mustafa Kemal'in Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarkenki koşulla-

ıyla özleşemez, bağdaşamaz. Çünkü bütün gerçekleri kendileri biliyorlardı, emperyalistler kendileriydiler ve Mustafa Kemal onları yenmişti. Onlar da bir hakkı teslim ediyorlardı: “O bir devlet kurucudur, bu devletin kuruluş koşulları hiçbir devletin kuruluş koşullarıyla ölçülemez. Kurduğu devlet halk egemenliğine dayanan laik, sosyal, hukuk devleti niteliğinde bir Cumhuriyettir. O halde sıradan bir Cumhuriyet değildir” dediler.

Atatürk Yılı

Elbette Afrika Cumhuriyetlerle dolu, Latin Amerika baştan aşağı Cumhuriyetlerle dolu, ama bunlar diktatörlük şeklinde Cumhuriyetler. Bir şeyin Cumhuriyetle anılıyor olması Atatürk’ün halk egemenliğine dayanan bir Cumhuriyet şeklinde kurduğu şu devletle özdeş olamaz değerli konuklar, elbette bunu Birleşmiş Milletler gibi, onun kültür kolu gibi UNESCO en iyi değerlendirir ve o yüzden onu kurduğu Cumhuriyetle ayırdılar. Demek istediler ki, bu Libya Halk Cemahiriyesi de bir Cumhuriyet, ama bir diktatörlük, İran İslam Cumhuriyeti de bir Cumhuriyet, ama demokrasi yok, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği de bir Cumhuriyet, ama bir sınıfın egemenliğine dayanan bir Cumhuriyet, ulusun, bir halkın tümüyle egemenliğine dayanan değil, dolayısıyla onu bu yönleriyle savunarak bu kararın oybirliğiyle çıkmasına imkân sağlar. Sonuç olarak da bütün bu gerçekler nedeniyle dediler, doğumunun 100. yıldönümünde bütün dünya 1981 yılını Atatürk yılı olarak an-

malıdır. İşte belgesi, ben bu antetli kâğıda orijinal sözünü etmiş olduğum çeviriyi taşıyan bu belgeyi UNESCO'dan getirdim, UNESCO'nun Ankara Şubesinden ve bunu sunumlarımda da, üniversite hocalıkta talebelerime de hep sunarım.

Sevr Hükümleri

Nerelerden gelip neyi aşip hangi konuma geldiğini hepimiz çok iyi biliyoruz, dolayısıyla işte okuduğu lise Manastır'dı, burası bildiğiniz Pangaltı'daki o günkü harp okulu, buralarda eğitim gördü, buralarda bir subay olarak yetişti, teğmen olarak vatanın savunmasına koştu. Bir taraftan Trablus'ta, öbür taraftan Çanakaleler ve arkasından tüm çabalara rağmen çöken bir Osmanlı Devleti, dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti bir devlet olarak Osmanlı Devletini yıkarak yerine kurulmadı değerli konuklar bildiğiniz gibi, oysa bu böyle saptırılarak anlatılır. Yani denilir ki, madem kurtardı, bir devlet kuracak hale geldi, neden bu devletin adını Osmanlı koymadı, neden bir önceki devlet devam etmedi? 600 yıllık imparatorluk vardı ortada, bunu niye ortadan kalkmasına göz yumdu da yepyeni bir devlet, sıfırdan bir devlet kurdu noktasına gelirler. Oysa bu çok yanlıştır, Osmanlı Devletini elbette Atatürk yıkmadı, Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de Ege Denizinde, Limni Adasında, Mondros Limanına demir atmış olan Agamemnon zırhlısında itilaf devletleri donanması adına Amiral Kalatop ... , Osmanlı Devleti Donanması adına da Hüseyin Rauf Orbay tarafından imzalanan

Mondros Ateşkes Anlaşmasıyla hukuken sona ermiştir, Sevr'le falan değil. Ateşkes Anlaşması böyle olan bir anlaşmanın barışı işte Sevr gibi gelir. Sevr gene iyi gelmiş, Türkiye'nin 1/3'ünü bize vermeyi kabullenmiş, ama ateşi keserkenki koşullara bakarsanız işte,

Madde 1: "İstanbul Çanakkale boğazlarını açacaksın, yani ben gelip Dolmabahçe'ye gireceğim. Yani padişah ve hükümet elbette esir olacak, payitaht düşecek"

Madde 5: "Tüm orduları silahlarıyla beraber teslim edeceksin"

Madde 7: "İstediğim her yeri işgal ederim"

İtilaf devletleri kendileri için gerekli gördüğü her yeri işgal hakkına sahipti. Bu devlet fiilen çöktü demektir. Dolayısıyla 30 Ekim 1918 itibarıyla, ondan sonra bu çöküşten sonra bu ulus birilerinin arkasına toplanmayı bildi ve verdiği inanılmaz bir milli mücadeleyle yepyeni bağımsız, egemen bir devlet kurmayı hak etti. Şimdi o hak edilen Cumhuriyeti önceden de, sonradan da, yani kurulurken de nasıl paylaşamadık, bugün de nasıl paylaşamıyoruz noktasına birkaç örnek vermiş olayım.

"Gözyaşlarınızı Dindiriniz"

Çanakkale'deki bu ünlü sözleri gene UNESCO konuya bakarken onun ne kadar büyük bir barış adamı olduğuna dikkat çekerken Çanakkale'de söylediği şu metin: "*Uzak diyarlardan gelen, kanlarını bu topraklarda döken kahramanlar, burada dost bir ülkenin, vatanın*

topraklarındasınız. Huzur içinde uyuyunuz, sizler Mehmetçikle yan yana, koyun koyuna yatmaktasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen anneler, gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadırlar, huzur içindedirler ve huzur içinde yatacaklardır. Bu topraklarda canlarını verdikten sonra artık onlar bizim de evlatlarımız olmuşlardır”

“Ölmeyi Emrediyorum”

Şimdi bir taraftan Mehmetçiğe, aşık olduğu Mehmetçiğe: “Ben sana taarruzu değil, ölmeyi emrediyorum” diyen bir komutan o Mehmetçiği şehit eden kişiyi kahraman gibi selamlayabilmektedir. Böyle bir general, böyle bir asker, böyle bir insan olmamıştır değerli konuklar, dolayısıyla o bu nutkun metnini Çankaya’da yazmadan önce bu metni yazması beklenen kişi Şükrü Kaya’ydı. Sordu: “Şükrü Bey, yarın sen gidiyorsun Çanakkale’ye” “Evet Paşam” “Nasıl bir konuşma yapacaksın” “Paşam, sizi anlatacağım tabii, 250.000 kaybımızdan bahsedeceğim, Anafartalar’dan bahsedeceğim, sizin konuştuğunuz Kemanı Tepe’den konuşacağım ve şehitlerimizi anacağım” “Hayır, yemek devam etsin” dedi, kütüphaneye gitti, bir saatte yazdı bu iki paragrafı, çok emek verdi. Döndü, metni verdi ve ertesi gün bu metin Şükrü Kaya tarafından Çanakkale’de okundu, ama dünyanın dört bir tarafından, okyanusun ötesinden bugün oradaki bu topraklara düşen insanların anaları, anneanneleri, onların babaları, anneleri Çanakkale’ye geliyorlarsa, bu bile Mustafa Kemal’in kurduğu şu barışçı köprü sayesinde

olmuştur. Buna hiç kuşku yok, onun bu insan yanını hiç kimse unutamadı. O bir askerdi, ama “savaş mutlak bir zaruret olmadıkça cinayettir” diyen tek muzaffer komutan da oydu, dolayısıyla o daha çok bir barış adamıydı. Ne yapalım ki, Osmanlı Devleti artık çökmüştü.

Bir fırsat doğdu, ne olduğunu çok defalar anlatmışımdır, sizlerin çok iyi bildiğiniz konular zaten, vaktimiz çok dar olduğu için geçelim, ama onun Samsun’a gönderilmek gibi bir durum ortaya çıkmıştı. İşte, çöken bir devletin içinde yaşadığını biliyor, İstanbul’a gelmemek için yırtınmış, 30 Ekimde bu anlaşma imzalanırken yırtınmış böyle imzalamayın diye, bu şartlar altında Mondros’u yapmayın diye. Gönderilip gelen 8 tane telgraf var elimizde, bunları ben hep hem üniversitede ders vermiş olduğum inkılap tarihi kitaplarında gösteririm, öğrenci bunu okur. İnkılap tarihlerinde bu telgraflar yoktur, geciktiren idam olunur başlığıyla gider bu telgraflar İstanbul’a, gelenler de bu kadar terstir, sadrazamla kavga etmektedir. İskenderun’u boşalt derler, 30 Ekimde ateşi kestik, 3 Kasımda İngilizler Musul’a girdiler. Oysa Musul bizim elimizdeydi, askeri hareketin devam etmemesi gerekiyordu. 5 Kasımda da Kerkük’e gelmişlerdi, her iki tarafı da boşalttık. Ali İhsan Sabis Paşa direndi, İstanbul’a sor dediler, soruldu, padişah boşalt dedi, boşalttı, ama değil mi ki, bir karşı çıktı, bir tren tahsis ettiler. Ali İhsan Sabis Paşayı İstanbul’a getirdiler, iner inmez Malta’ya sürdüler. Bir komutan olarak sadece demişti

ki: “İyi, ama 3 Kasım’da yaşıyoruz, ateşi keseli 3 gün oldu, nasıl gelirsiniz ki buraya, savaş sona ermedi mi” Sen misin bunu diyen gibi, aynı İngiliz İskenderun’a geldi, ama orada bir Mustafa Kemal Paşa vardı, hiç İstanbul’a sormadı. “Gireceğiz, boşalt” dediler General Allanby. “Girersen Mehmet’e ateş emri verdim” dedi. Hükümete de verebilir miyim demedi, ne yapayım diye de sormadı. Bunun üzerine bu telgraflar geldi. Sadrazam: “O aldığın emri geri almanı tavsiye ederim” dedi. Verdiği cevap: “Bu emri yerine getirmem mümkün değil, bir asker olarak da böyle karşı gelmelerim biliyorum ki, askerlik kurallarına aykırı. O zaman beni görevden alın, çünkü ben bu emri yapmayacağım. Ne bu şehri, ne bu orduyu düşmana teslim etmeyeceğim. İvedi olarak adını lütfen bana bir Türk komutanı bildirin, şehri de orada ona teslim edeceğim” Gelen cevap bir cümle: “7. Yıldırım Ordusu lağvedilmiştir” Yani sen artık onbaşı bile değilsin. Çünkü direndiği için gözden zaten düşmüştür, karizması sıfırdır, ama elinden ordudan alınarak iki yaveri var, ikisi de alınarak, iki arabası var, ikisi de alınarak o İstanbul’a geldiğinde bu bildiğimiz Beşiktaş’taki Akaretler 76 numara Zübeyde Hanımın evinden Harbiye Bakanlığının olduğu bugünkü rektörlük binamız İstanbul Üniversitesi her gün yürüyerek gidip geldi. Çünkü elinden arabalarını almışlardı, gözden düşmüştü, itilip kakılan bir insan haline gelmişti. Vatanını satmıştı bunu yaparken, ama direndiği nokta İstanbul için büyük tehlikeydi, işte

böyle bir adamı zaten İstanbul'da tutmak çok hayra alamet olmadığı için bir fırsat doğunca da Samsun'a gitmesi gerektiğinde Samsun'daki görevini 3 ay yerine 3 günde çözdü. Çünkü güya orada Türkler Rumları, Ermenileri öldürüyorlardı, köyler basılıyordu. İngilizler bunu seyredemezdi, ama biz seyrediyorduk, böyle dediler notayı verirken 21 Nisanda, yani olayın özü 19 Mayıs değil, başlangıcı 21 Nisan: "Ya çıkın düzeltin, yoksa biz çıkıyoruz" dediler. Amaçları Karadeniz'i işgal etmektir, oradan Anadolu'ya girecek olsaydılar ne Mustafa Kemal, ne büyük Sakarya savaşları filan değerli konuklar, biz bu partiyi kaybederdik.

Samsun'a Çıkış

Onların da hedefi buydu, Akdeniz'i zaten işgal ettiler, Ege, Marmara bir de Karadeniz'e çıkmak için bahane ararlarken Mustafa Kemal Samsun'a çıktı. Yüzbaşını çağırdı, İngiliz Yüzbaşı Robinson'u: "Haydi gösterin bakalım hangi Türk köyü hangi Rum köyünü vurmuş, cesetler nerede, ölümler nerede yatıyor. Bunu tahkik için müfettiş sıfatıyla buraya geldim" dedi. Cevap olumsuz, yok çünkü böyle bir olay, imzasını da aldı yüzbaşının, bir notaya cevap verilsin diye hükümete bildirdi. Samsun'da İngiliz ordularının müdahalesini gerektirecek hiçbir güvensizlik olayı yoktur diyerek, o zaman işi bitmişti. Dön dediler, dönüyorum dedi. Bunlar beyaz yalan idiler, Samsun'dan kaçması gerekiyordu. Bunun Erzurum Kongresi, vesaire olayları değerli konuklar ne yazık ki tarih kitaplarımızda bunları bu kadar açma-

yız, konuşmayız da ve bir giz gibi kalır bu. Hep şu soruyu ama sorarız: İsteseydi hükümet o Erzurum'a gitmeden yollarda onu yakalayamaz mıydı? Elbette yakalardı. Peki, neden yakalamadı? Yakalayamadı, yakalayabilirdi, ama halk artık onun arkasındaydı.

İlk derdini anlatabildiği yer Havza 25 Mayıs bakın, 19 Mayıs, 25 Mayıs, Samsun'u terk ediyor, kaçıyor çünkü, Anadolu'nun içlerine çekiliyor, doğuya gidecek, çünkü düşman batıda. Hazırlanacak, kongrelerini yapacak, milletten yetki alacak, dönecek Ankara'ya gelecek, ordularını kuracak. Bakın, hayali ne kadar büyük, herkes buna hayal diyor ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kuracak. Çünkü kafasında 1908'lerden beri Cumhuriyet var, ama ceplerinde de Zübeyde Hanımın verdiği 800 lira, Sultan Vahdettin'in verdiği 2 000 altın, bu para Tokat'ta bitmiştir.

Erzurum - Sivas

Dolayısıyla doğuya kaçış yolu üzerinde olan iller arasında olduğundan Erzincan, Erzurum, Sivas kongreler orada yapıldı, batıya gitmesi şansı yoktu, hükümetten kaçıyordu, kendi hükümetinden kaçıyor ve Amasya üzerinden Tokat, Sivas, Erzincan, Erzurum'a geldiğinde değerli konuklar, acı tarafı budur, hükümetin el altından desteği olur mu, olmaz mı diyenlere en güzel yanıt budur: O geldiğinde bu 3 Temmuzdur 1919 Samsun'a girdi, Erzurum'a girdiği gün aynı gün Kazım Karabekir elindeki telgrafi Paşaya gösterir. Harbiye Bakanının emri. Rauf Beyle beraber Mustafa Kemal

geliyor, derhal derdest tutukla, kolordunun gücünü kullan, İstanbul'a teslim et. Paşaya bunu okutur, paşa da okur. Kazım Karabekir der ki: "Paşam, gelen buydu, ama bir de şunu lütfen okuyunuz" O da bir yanıttır. Verdiği yanıtta Kazım Karabekir'in söylediği inanılmaz bir desteğin de ifadesidir elbette: "Daha düne kadar Anadolu'daki orduların yarısına komuta etmiş Mustafa Kemal Paşa gibi seçkin bir Türk komutanını tutuklamak için hiçbir haklı gerekçe görmüyorum" Ters bir cevap. Bir cevap gelir buna cevap olarak tekrar, kimse ona görüşünü sormuyor ki, Kazım Karabekir'e bir emir veriyor, o bir asker "bunu yap" diyor Harbiye Bakanı, verilen cevap: "Bunu yapmam için hiçbir hukuki gerekçe yoktur" şeklinde ters bir cevap. Anlıyorlar ki, Kazım Karabekir de isyan edebilir, işte kongre bu şartlar altında açılabilir. Ceplerinde ama ne var? 1 000 liralara ah bir olsa Sivas Kongresi 20 gün sonra yapılmayacak, o benzin paralarını bulabilseler konu aralarında çok gizli tutulduğu için ah bir bilirse, belki sorun daha erken çözülecek. Son gün bir binbaşı emeklisi çıkıp Süleyman Bey 900 lirasını bağışlamasa kongreyi bitiren bu yönetim kadrosu ileride Cumhuriyeti kuraçak olan kadro Sivas'a gelemeyecek durumda. Erzurum Kongresi'ni yaparlarken bütçe 2 500 lira neredeyse bu para bitmiş, Oltu halkı ev ev dolaşarak bu parayı temin etmiş, ama Mustafa Kemal Paşa kürsüye gelirken bir el kalkar: "Paşam, artık sen istifa ettin, bu kıyafetle gelme" der. Düşünemez, der ki: "Eğer sırtından

o asker üniformasını çıkaracak olursa yerine giyecek bir sivil elbisesi yoktur”

Sizlerin kitaplarda gördüğünüz Erzurum Kongresi’ni ve Sivas Kongresi’ni yönetirken üyelerle beraber çektiği fotoğraftaki üstteki giysi Erzurum Valisi Münir Akkaya’nın ödünç verdiği elbisedir değerli konuklar, kasada kalan para 80 liradır. O yüzden benzin parası yoktur da, son an bu yüzden de gereksiz yere 20 gün harcanmıştır, son anda bu para 800-900 lira bağışlanır. Sivas’a gelirler, Sivas’a gelen heyetin aldığı kararlara bakın: “Ya istiklal, ya ölüm, manda kabul edilemez” Bağımsızlıktan yana 33 kişi, 33 yiğit orada ölüme yatma kararı alırken 33’ü de bir kişinin evinde kalmaktadırlar: Şekerzade İsmail Efendi. Neden? Kimsede otele verecek para yoktur. Ankara’ya gelip hükümeti kuracaklar, demek ki Meclis açacaklar, o Meclise dayalı da güya orduları oluşturacaklar. Fakat Meclisi açacaklar Ankara’ya gelecek maddi güçleri yok, 20 gün de onun için kaybederler ve bu parayı bulamazlar. Sonunda oradaki Amerikan koleji benzinlerini verecektir, lastikleri o verecektir, ama Mustafa Kemal rica edecektir: “Lütfen, bir de senet verin” Bunları kendi rızamla kendim veriyorum diye müdire hanım altına da bir imza atmak zorunda kalacak, ama dediğim gibi ceplerinde ne varsa Hüsrev Gerede’ye döner: “Yarın yola çıkıyoruz”

Padişah’ın Baskısı

Bir aydır artık sınırları son noktaya gelmiş, Aralık ayına gelmişiz 1919, işte Ankara’ya gelişinin 9 gün öncesi 19 Aralık. “Herkesin cebini

dolaş, paraları topla, git kumanya al gel, yarın sabah yola çıkıyoruz” der. Hüsrev Gerede herkesi dolaşır. Herkes cebindeki parayı masaya koyar, o parayı alır, gider, kumanyayı alır gelir. Getirdiği 20 ekmeğe, 10 yumurta, iki okka peynir. Mazhar Müfit Kansu karşısına çıkar Bitlis Mutasarrıfı: “Paşam, bununla en yakın köye gidemeyiz, bunu en iyi siz biliyorsunuz, yapmayın. Ben size bir yol buldum, bunu kabul edin” Bulunan yol Osmanlı Bankası Sivas Şubesi’nden 1.000 lira kredi alma yoludur, çünkü Banka Müdürü Oscar Schmidt Mazhar Müfit’in Edirne’den arkadaşı çıkmıştır, orada karşılaşırlar, derdini anlatır, banka müdürü “derhal veririm” der, müjdeyle koşar, paşaya gelir: “Parayı buldum Paşam” “Nereden” “Bankadan” “Ben kaç defa anlatacağım çocuk? Vahdettin bir taraftan yayınlamakta olduğu fermanlarla Yunan uçaklarıyla aşağıya el ilanları atıyor ve diyor ki: Bu mücadelede ben yokum, rızam da yok, ölürsen şehit sayılmazsın, ben senin halifen olarak bunu söylüyorum. Bu tür el ilanları bu memleketin semalarından, gökyüzünden yağıyor, bir duyarsa ki bankalardan kredi almışız, şimdi de bankaları soymaya başladılar der bu adam. Beni tarihe böyle mi yazdırmak istiyorsun?” Dolayısıyla bunu reddediyor, ama sonuçta değerli konuklar değil mi ki, 19 Aralık geliyor ve gerçek masaya konuyor. Bir file, içindeki gerçek de bu, 20 ekmeğe, 10 yumurta, 2 okka peynir, mecbur kalıyorlar sabaha karşı bankayı açmaya. Neden sabaha karşı? Öbür memurlar görmesin diye, çünkü

normal olan bir şey yapmayacaklar, sahte bir senet yapacaklar. Bu senedin yazarı da, kefilide, imza herkes sahte, orada hiçbir tane tüccar yok, ama tüccardan Mazhar Müfit, halbuki Mazhar Müfit azledilip gözden düşmüş bir vali, alınan kredinin karşılığında ipotek olarak verebilecek hiçbir güç yok, bir kaynak gösterme şansları yok. Böyle bir bankanın bugün de, o gün de böyle bir krediyi verme hakkı yok. O yüzden oraya emekli vali falan denilmez, tüccardan denilir, çünkü tüccara kredi verilir. Bir gün başı belaya girerse bari elinde bir belge olsun diye. Bu senet Osmanlı Bankasında hâlâ durur, özel günlerde de teşhir edilir.

Kurtuluş Savaşı çok mu zor şartlar altında olmuş da UNESCO bilmem ne yıllarında böyle bir unvan mı vermiş Atatürk'e? Çok geç kalmışlar. Bakınız, Ankara'ya geliş bu, şimdi siz içinden geçtiğiniz bir köydeki kişiye onu nasıl ikna edebilirsiniz ki, evlat benimle beraber, haydi Çanakkale'de de beraberdik ya, senin amcan da oradaydı ya, gene sana ihtiyacım var, gel beraber. Gelecekler de içine binecekleri arabalar yürümüyor, 15 km hız yapıyor saatte, üstü açık, arızalı olduğu için kapatılamıyor, cepte para yok, onarılmaları mümkün değil. Zatürre geçirir Mustafa Kemal yollarda ve bir arkadaş da çok ciddi hastalanır. Üstlerine muşamba çekerek üstü açık üç arabayla Ankara'ya bildiğimiz gün gelirler ve o geliş 27 Aralıkta her yıl kutlanır. Geçtiğimiz yıl kutlayabildik mi? Bir trafik olayını bahane ettik. Bakın, nerelerden bile neler kırılıyor?

Av. Hüseyin ÖZBEK- Burada “di”li geçmiş bir cümle kullanmak lazım. Orhan Hocamız onu kullandı: 27 Aralık tarihleri Ankara’ya Mustafa Kemal Paşanın geliş tarihi kutlanıyordu.

Yrd. Doç. Dr. Orhan ÇEKİÇ- Evet, ama yani geçen yıla kadar. Kafasında elbette bir fikir var. Bir defa kesin emin ki, bu milletle elbette yeniden ayağa kalkmak mümkün. Sultan Vahdettin’le en büyük farkları bu, Vahdettin ne yapalım ki son dönem padişahımız olarak onun hainliği, şusununu busunu bir tarafa bırakalım, beceriksiz demek belki, basiretsiz demek belki daha uygun olabilir. O da bizim bir atamız Osmanlı olarak, ama yanlış yaptığı çok kesin, zaten yanlış yaptığını da kendisi Mekke’de yayınladığı fermanında da belirtir: “Yanlış yaptım” der. “Bize at sırtında Ankara’ya doğru gidiyor olmak yakışırdı” der. Bunu da kendisi yayınladı, ama olan olmuştur. İşte iki kapı vardır: Biz bitmişizdir, koca dünya savaşını kazananlar ülkenin de 2/3’sini işgal etmiş vaziyettedirler. Direnmenin hiçbir yararı olmayacağı kanısındadır. Oysa itilaf devletleri hiç değilse kendisine Almanlara verilmedik bir yaklaşım içindedirler: “Sen padişahlığı sürdüreceksin, biz Osmanlı Devletini tanımaya devam edeceğiz, İstanbul senin olacak, Ankara senin, ama Ege Yunan’ın, doğuda bir Ermenistan, güneydoğuda bir Kürdistan kuracağız, sen de buna razı olacaksın” dediler. Yani bize ne yazık ki, bugünkü yaşadığımız toprakların 1/3’i gibi ortalarda gördüğümüz 17 ilden ibaret bir yeri şimdi yeni vatan bu, buranın padişahısın sen dediler.

SALONDAN- Yetmez, ama ver demiş.

Yrd. Doç. Dr. Orhan ÇEKİÇ- Evet, yetmez, ama evet dedi sonuç olarak. Şimdi yetmez, fakat yani az olsun, benim olsun gibi, çünkü ne yazık ki, ağabeyi Abdülhamid onun Çengelköy'deki köşkten 33 sene boyunca burnunu köşkün dışına çıkarmasına izin vermedi. Vahdettin Abdülmecit'in 8 erkek evladından 4'ü padişah olmuştur, 4.südür. Padişah olma şansı yüzde sıfır bile değildi, onun için eğitime de önem verilmemiştir. Akciğerinin biri sönüktür, dolayısıyla iyi bir hadis ustasıdır, o konuda uzmanlaşmıştır, ama o uluslararası ilişkiler bilmez. Ağabeyi Mülkiyeyi okumuştur, benim mezun olduğum okulu Yıldız Sarayının bahçesine kurmuştur Mektebi Mülkiyeyi Şahane-i Ari adı altında ve Abdülhamid dış politika bilgilerini, vesaireyi de oradan alır. Uluslararası ilişkileri de bilir, siyasi tarihi de bilir, vesaire. Ne yapalım ki, Sultan Vahdettin 4 Temmuzda tahta geçtiğinde 30 Ekimde savaş bitti 3 ay sonra, bu savaşın hiçbir aşamasında bir dahili yok, fikri de yok. Yapılan bir yanlış onun önüne kondu yaklaşımı içindeydi, korkaktı, ürkekti, zaten bitmiştik ona göre. Oysa Mustafa Kemal 16 yaşından beri siperlerden geliyor, dolayısıyla bu halkın, bu ulusun neye muktedir olduğunu en iyi şekilde biliyor. İşte Vahdettin bunu bilmiyor, biri inançlı bir kişi, bu şartlarda dahi ya ölürüz -işte Erzurum Kongresi, Kuvay-i Milliyeyi etken iradeyi milliyeyi egemen kılmak esastır diye karar alır Erzurum Kongresinde. Askerimiz yok çünkü,

onun silahı da yok. Kuvay-i Milliye, silah tutan herkes, at binebilen herkes, bunu etkili kılacağız. Ordumuz elbet yok, bununla dövüşeceğiz, ama iradeyi milliye, millet iradesini de kuracağızımız bu devletin egemeni yapacağız diye yola çıkan bir Mustafa Kemal ve Sivas'ta da: "Ya istiklal, ya ölüm diyen" bir Mustafa Kemal ve arkasından gelen halk. İşte onlar Vahdettin'in çok daha önünde ulusalcı bir duruş sergilediler, onun hatası buydu deyip geçelim.

Ulus Egemenliği

Mustafa Kemal 4 plan yapmıştı kafasında, 4 aşamalı bir plandır bu: Devletin kurtuluşu nasıl olabilir, bu toplum nasıl kurtulabilir? Dedi ki: "Bir kere bu vatandan düşmanı kurtarmak lazım, düşmanı sürüp, vatanı düşmandan temizlemek lazım" Birinci aşama bu olmalı. İkincisi, yeni kurulacak çağdaş bir devlet olmalı, yeni kurulacak devlet bir öncekinin kopyası olmamalı. O zaten 200 yıl önce ömrünü bitirmiş, artık yeryüzünden silinmiş imparatorluklardan kalma ve sanayi devrimini katıyen yaşamadığı için de çok geri kalmış bir toplum, dolayısıyla yerine yeni bir devlet gelecekse, bu devlet çağdaş olmalı. Sonra bir çağdaşlık tanımı yaptı -birazdan gelecek- ona sığınmak için de bu defa dedi: "Bu devletin her anlamda çağdaş olması için o zaman temel ilkeler saptamalıyız" Temel ilkeleri saptadı, bu temel ilkeleri saptamaz yetmez dedi, çünkü bu milleti kurtarmak lazımdı, o beyinleri kurtarmak lazım, yani reform yapmak lazım. İşte padişahlarımızın çabalarına rağmen yapamadıkları II.

Mahmud'lar, Tanzimatlar, şunlar bunlar, hele III. Selimler, yapmak isteyip yapamayan padişahlarımızın yapamadıklarını yapmak lazım, yani reformları yapmak lazım.

Bu 4 adımı uygulamaya koydu ve nutkunda da: "Baylar, bu durum karşısında bir tek karar vardı, o da ulus egemenliğine dayanan kayıtsız, şartsız, bağımsız egemen bir yepyeni çağdaş bir devlet kurmak" ve işte buna soyunarak Sam-sun, arkasından Sivas Kongresi'yle Ankara'ya geldiğinde orduları kurup da, bu vatan üzerinde çağdaş bir devlet kurmaya ev sahipliği yapan bina bu, Ankara'da tek bina neredeyse Türk Ocağı binası, Meclis bu binada kuruldu ve ordular burada kuruldu ve bunun için toplum önce bir ulusal Kurtuluş Savaşı vermek zorunda kaldı. Sarıkamış'tan, Çukurovalar'dan Ermenilere, Fransızlara, arkasından Birinci-İkinci İnönü Savaşlarıyla gidiş durduruldu, arkasından Sakarya'yla tarihte eşi olmayan bir savunma savaşı başarıldı ve arkasından büyük taarruz. Bir rüya inanılmaz bir şekilde gerçek oldu.

"Asıl Şimdi Başlıyoruz"

Hele büyük taarruzda değerli konuklar, bütün liselerin son sınıfları cephelediler, onlara hitap etti: "Harbiyeliler -oysa onların yarısı Harbiyeliydi, diğerleri toplamaydı- yarın yarınız şehit düşecek, ama bu millet sizi hiç unutmayacak" ve işin gerçeği de buydu. 17 yaşında çocuklar 17 kg yük sırtlarında Afyon'dan koptular. Afyon-İzmir arası kuş uçuşu havadan uçarsanız 400 km, karadan 560 km, 10 günde

bu ordu İzmir'e nasıl girdi acaba hiç düşündük mü? 30 Ağustos, 9 Eylülü hiç düşündük mü? Bizim hava bindirme birliklerimiz mi vardı, zırhlı taşıyıcılarımız mı vardı? Hayır, o asker vuruşa vuruşa, düşe-kalka her gün üst üste on defa maraton koştu, her gün 42 km koştu, 10 günde 420 km koştu, İzmir'e girdi, işte bir umut doğdu ve Halide Edip Adıvar gazinin henüz -artık gazi diye anılıyor Sakarya'dan dolayı- elini öptü: "Paşam, işte kurtulduk, işimiz bitti" dedi. "Çocuk, asıl şimdi başlıyoruz" dedi. İşte reformlar, yani vatanın sadece kurtarılmış olması elbette yetmezdi, yetmiyordu, bu vatan her an yeniden işgale hazır bir toplum halindeydi, yüzde 3'ü okur-yazardı çünkü. Bunu yüzde 6-7 diye değişik rakamlar vardır, doğru da değildir, çok da basit bir sebepten dolayı, toplumun yarısı kadındı, kadınlarda okuma-yazma oranı binde 8'di, yüzde 1 bile değil, erkeklerde yüzde 5'ti. Toplayın 6, ikiye bölün 3, dolayısıyla böylesi bir toplumu eskisi gibi koruyarak, muhafaza ederek siz bağımsız egemen, hele bu coğrafyaya, bu topografyaya sahip olarak aynı zamanda sürdürüremezsiniz. Ülke çeşitli bahanelerle her üç-beş yılda bir yeniden birilerinin hedefi olur noktasına girdiği için son derece radikal kararlar alarak reformlara gitmesi gerektiğini biliyordu. İşte bu 4 adımlar planındaki birinciyi başarmış oldu, düşmanı kovdu, yerine çağdaş bir devlet kurma kararını aldı. Çağdaşlığın ne olduğunu birazdan göreceği, işte bunu yapmak için de reformlara mecburuz ve gene birazdan bu reformları hangi koşullarda ve nasıl gerçekleştirdiğini göreceğiz.

Av. Hüseyin ÖZBEK- Değerli meslektaşlar, bu sunum belki süre anlamında diğer konuşmacılarımıza göre biraz uzun oldu, ama hem bir milli mücadele, hem Cumhuriyet'in kuruluş panoraması açısından da son derece kısa ve etkili bir sunum tabii.

Ben yalnızca bir-iki vurgu yapmak istiyorum. Uzun zamandır Türkiye'de devlet yetkililerine, Türkiye'deki iktidar yetkililerine, siyasi gücü elinde tutanlara AB ve ABD'den veya geçmişte o devletlerin yöneticisi olmuş idari pozisyonda bulunmuş kişiler tarafından şu tür telkinlerde bulunulmaktadır: "Mustafa Kemal büyük bir liderdi, ama dönemi geçti, artık Mustafa Kemal'i bırakın" Bu bir telkin, bu bir talep dillendiriliyor. Bunun yanında şu dillendiriliyor: "Artık Mustafa Kemal'in resimlerini kamu binalarında tutmanın anlamı kalmadı, kamu binalarından, resmi kurumlardan Mustafa Kemal'in resimlerini indirin" Bunu üstelik Avrupa Parlamentosu Başkan Vekili İngiliz Parlamenter Andrew Duff söylemişti, aynı kişi: "Denktaş'ı alaşağı edin, Kıbrıs'ta yollara oturun, yönetimi alaşağı edin" de demişti. Tabii ki bu telkinler çok etkili olmuş olmalı ki, 27 Aralık 2010 tarihinde -Mustafa Kemal Atatürk'ün Ankara'ya ilk kez gelişi 27 Aralık 1919'dur, bunun yıldönümünde her sene bir seremoni yapılır, temsili bir seğmen alayı Mustafa Kemal Paşa'yı karşılar, Harbiyeliler sırt çantalarıyla koşu yapar, o gün Ankara için çok önemli bir gündür- Mustafa Kemal Atatürk Başkentine sokulmamıştır. 22 000 nüfuslu bir kasabayken bütün kasaba eşrafı, kasaba halkı 700 kişilik

bir seğmen alayı Ankara Valisi dönemin Yahya Galip ve Ankara oradaki Kolordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'yı karşılamıştı. 1919'larda Ankara halkı, ahalisi bütün yığınsal bir şekilde Dikmen sırtlarında karşılamıştı. Kendi başkentine 2010 yılında Mustafa Kemal Atatürk mecaz anlamda sokulmamıştır, o gün törenler yapılmamıştır, koşu engellenmiştir.

6 Ekim tarihleri bilirsiniz İstanbul'un Türk ordusunun işgal sonrası, Milli Kurtuluş Savaşı sonrası giriş tarihidir. 3 Ekim 1923'te terk edilir düşman birlikleri, o zamanki işgalci birlikleri İstanbul'u terk eder, 6 Ekim 1923'te de Türk Ordusu girer Lozan'dan sonra, bu tarihlerde her sene Vatan Caddesinde resmi geçit yapılır, resmi törenler yapılır. 2009 yılı 6 Ekiminde mahyalara İstanbul'da cami minareleri arasına şöyle ibareler asılmıştı: "Milli birlik esastır, ordumuza şükran borçluyuz, Ne Mutlu Türküm Diyene" O gün İstanbul'da birileri kıyameti kopardı, aynı gün apar topar akşam beklenmeden mahyalar indirildi: "Bunu kim yaptı, bu densizliği kim yaptı? Böyle bir sivilleşme süresince bu militarist çağrışımlara kim yol açtı" şamatasıyla İstanbul'da tırnak içinde bir kıyamet koparıldı, mahyalar apar topar indirildi. Yani artık mahyalardan da, kamu binalarından da Mustafa Kemal'in indirilerek belleklerden de tasfiyesi hangi noktaya geldi dersiniz? Cevap basit: Mustafa Kemal'siz, Atatürksüz bir Anayasa'ya geldi.

Yrd. Doç. Dr. Orhan ÇEKİÇ- Savaşları bitirmiştik, vatan kurtulmuştu, ama önemli olan ulusu kurtarmaktı. Bunun da yolu reformlar-

dan geçerdi. O henüz bir lise talebesiydi.

SALONDAN- Devrimler diyebilir miyiz ona?

Yrd. Doç. Dr. Orhan ÇEKİÇ- Elbette devrimler olarak anılıyor, fakat öbür taraftan da Atatürk Devrimi demenin daha bir kucaklayıcı olduğu, onun sebebi şu: Şapka Devrimi dediğiniz zaman olumlu-olumsuz herkesi ayağa kaldırılıyorsunuz. Adam diyor ki: “Ne kadar basit şeylere devrim” Çünkü devrim toplumda köklü değişimdir. Reform yeniden şekil vermektir, burayı değiştirirsiniz, markalı koltuk koyarsınız, bu bir reform olabilir, ama devrim olmaz, dolaısıyla şapka devrimi demeyi eleştiriyorlar. Zaten çanak tutmaya çok yakınlar, onlara reform diyoruz, ama Atatürk Devrimi diyoruz. Devrim kucaklayan taraftır, Cumhuriyet bir devrimdir, ama oradaki saat şöyle mi olsun, böyle mi olsun konusu Cumhuriyet kadar önemli bir radikal değişim olmadığı için, harf devrimi bir devrimdir, ama hafta sonları Pazar mı olsun, Cuma mı olsun konusu bir devrim değildir, o bir reformdur. Toplumaya yeniden şekil veriyorsunuz.

Efendim, daha lise talebesiyken şunu görmüştüm: Batı neden acaba Osmanlı’yı çok fazla hem de aşarak çok farklı boyutlara gelebilmiş? 148 sene süren din savaşlarını incelemiş, bu savaşların sonunda toplumların din savaşlarına son verdikten sonraki gelişmelerini izlemiş. Batı laik düzene çok çabuk geçtiği için, artık din yüzünden kimse kimsenin kafasını kesiyor olmadığı için elbette sanayide, teknolojiye, bilimde, ona bağımlı olarak her bir şeyde olumlu olarak de-

ğişmiş ve gelişmiş, ama Türk toplumu bunların farkında bile olamadığı için çok gerilerde kalmış. O zaman madem reform yapıp değiştireceğiz, nelerden başlayıp bu değişime bakacağız derken, dinin çok önemli olduğunu görüyor. Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı olayı buradan gelir zaten, biz karışmayacağız deyince bir kurumun karışması lazım, yani birilerinin de bir yerde İslam adına Kur'an-ı Kerim'i anlatıyorsa, anlattığının dine ne kadar uygun olduğunu Karayolları Genel Müdürü mü söyleyecek" der Atatürk. "Elbette bu konuyu hassas şekilde inceleyebilecek bizden daha bilgin, bu ülkenin din âlimleri vardır. O zaman Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kurun, falan caminin imamı artık terfi zamanı gelmişse, o bizi beklemesin, onun İslam âlimlerinden oluşan kurulu buna karar versin" der. Yani şu din konusundaki okudukları ve izledikleri inanılmaz düzeyde yakında kurulacak, ileride kurulacak olan Cumhuriyet'in temelinde Mustafa Kemal'e yol gösterici olmuştur.

Onunla kalmaz, siyaset bilimciler olarak Machiavelli, Jean Bodin, Thomas Hobss gibi kişileri daha lise talebesiyken okumuş, yutmuştur, bunları tartışmaya başlamıştır. Buralardan yola çıkınca işte Montesquieu'nün: "Cumhuriyet fazilettir" sözünü, aslında oradan onu alır. Bu bir kopya değil, ama bunu alıp topluma uygulamadır asıl olan ve bütün bu düşünürlerin sonunda vardığı sonuç Türkiye'de bir devlet kurulacaksa, bu devlet akılcı temel üzerinde olmalı, bilime dayanmalı ve mutlaka laik olmalı. Bunun batıdaki örneklerine bakar, batılı olup da

imparatorlukları sona erdiren toplumlar artık ulus devlet kurmaktadırlar ve bu ulus devletlerin üç ayak üzerinde durduğunu görür. Bunlar tam bağımsızdır, o halde tam bağımsız Türkiye diye ısrarı buradan gelir. Bunlar ulus egemenliğine dayanırlar, demokrasidirler, ulus egemenliğine dayanan bir devlet kurar ve bu ulus devleti de Kemalizm adını daha sonradan Batının koyduğu birtakım ilkeleri saptayarak ve bu ilkelere dayanıp yaptığı reformlarla da halkın beyinsel tarafını besleyerek, onları bugünlere taşıyabilecek işte bugünkü nüfusun, bugünkü 100 yıl öncesinden kıyaslayacak olursak geldiği süreci sağlayabilecek reformlara yönelir. Ona sorulduğu zaman en yakın arkadaşı biraz da kırgın Ali Fuat Cebesoy: “Senin bizden sonra artık yollarımız ayrıldı anlıyorum, ama senin bundan sonra havarilerin kimlerdir” denince de işte bu cevabı verir: “Ben manevi miras olarak hiçbir nakısı, hiçbir dogmayı, kalıplaşmış düsturu bırakmıyorum. Benim manevi mirasım ilim ve akıldır, zaman süratle dönüyor, böyle bir dünyada asla değişmeyecek hükümler getirildiğini iddia etmek aklın ve ilmin inkişafını inkâr etmek olur. Benden sonra beni benimsemek isteyenler bu temel mihver üzerinde akıl ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse, manevi mirasçılarım onlar olurlar” der. Bu anlayış içerisinde Cumhuriyet’in temeli olan hükümetler kurulur, bunun sonunda Cumhuriyet gelir ve fakat izin verin son cümle olarak temel ilkeleri koyarken tümü birden aynı yılda aynı günde oluşmamış olan ilkelere birer cümleyle de olsa bakmamızda yarar var.

Altı ilkenin altısı da aynı anda oturtuldu, bunlara da ben Kemalizm dedim, böyle kabul edin denilmedi değerli konuklar, ilk iki ilkeyle başlandı: Devletin siyaset anlamında yönetim tarzı Cumhuriyetti, o hiç şüphesiz başlangıçta konuldu ve üzerinde durduğu da adına bugün Atatürk milliyetçiliği dediğimiz herkesi kucaklayan, elbette ulusal değerleri ön planda tutan bir milliyetçilik anlayışıydı, ama yurttışa döndü. Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağıyla, bakın, kan bağıyla değil, ırk bağıyla değil, kafatasçı bağıyla değil, çekik gözlü olmak koşuluyla değil, Orta Asya'dan kökeninin gelmiş olması koşuluyla değil, ama sadece yurttış olma bağımlılığıyla bağı olan herkes Türkiye vatandaşıdır, yani Türk'tür bugünkü deyişle. Bugün çok fazla eleştiriliyor derken öylesine bir vatandaşlık hakkı verdi ki, yeryüzünde milliyetçiliği ya da vatandaşlık verme prosedürünü bu hale getirmiş hiçbir devlet yoktur. Baktığınız zaman 200 devletin Uganda dahil, Uganda vatandaşı olmak için bile çok daha radikal, çok daha ciddi başka sebepler de aranır. Böyle bir olayı yeterli gördü, en çok üzerinde durulması gereken, laiklik üzerinde durmaya gerek yok, o 6 ilkenin tümünün de ne kadar günümüz içinde geçerli olduğunu biliyoruz. O yüzden bugün Atatürkçülük dediğimiz Kemalizm'in hiçbir ilkesini modası geçmiş gibi görmemiz mümkün değil ki, artık Kemalizm zaten devrini geçirdi, şimdi yenisine bakalım deyip yeni arayışlar içerisine girmemiz mümkün olabilsin. Dolayısıyla değerli konuklar, Kemalist devrim Duvergen'in de söylediği gibi aslında ba-

ğimsizliklerini yeni kazanan tüm Asya ve Afrika devletlerine, uluslarına, halklarına örnek olmuş bir devrimdir. Demin hocamın da söylediği gibi komünizme alternatif olmuş bir devrimdir. Asya'nın bütün ülkeleri, Afrika'nın bütün ülkeleri Mustafa Kemal'in sonradan adına batının, İngiltere'nin Kemalizm dediği ilkeleri takip ederek bugünkü bağımsızlık noktalarına gelmişlerdir. Sabahleyin erkenden konuklarını uğurlarken Çankaya'dan güneş doğmaktadır. Döner onlara: "Şu güneşin doğuşunu nasıl görüyorsan yarın Asya'da, Afrika'da onlarca, yüzlerce yeni toplumların bağımsız birer ülke olarak doğacaklarını öyle görüyorum" der. Bundan bu kadar emindir ve sonuç olarak da biz Kemalizm'in varlık nedeninin iki temel noktasında en önemli pranganın yurttaki sulh, cihanda sulh olduğuna inanan bir toplumun fertleriyiz. Yani barış temelde esastır, o yüzden şu ülkeyle ya da bu ülkeyle zamanında şöyle problemi vardı, haydi şimdi çözelim demedi. Hiçbir zaman en güçlü hale geldiğinde örneğin, 9 Eylülde Yunan'ı İzmir'e döktüğünde Selanik'e doğru orduları sürmedi. Bunu kendisine Halide Edip sorduğunda: "Niye Selanik'i kurtarmıyorsun Paşam" "Kızım, o zaman İzmir'i kaybederiz" Hep haddimizi bileceğiz. Bir vatan toprağını çizdi: "İşte vatanımız burası, ne bir toprak veririz, ne bir karış toprak talep ederiz, ne kimsenin ağacından koparılmış tek yaprak, ne kimseye verilecek bir avuç kuru toprak" dedi. Kurduğu bütün dünyaya örnek olmuş iki pakt: Balkan Paktı ve Sadabad Paktları kurduğu paktların, barış paktlarının sınırlarına

bakın NATO'dan büyük, bunu 4 sene gibi bir süreye sığdırdı 1934-1937 ve bir barış köprüsü kordu. O sağken savaş yoktu, o öldü, 9 ay sonra dünya 50 000 000 kayıp vererek İkinci Dünya Savaşına girdi. Bu bir tesadüf değildir ve o bütün bunları bu reformların ardı ardına 15 yıl gibi daha bir parmaklarla ancak sayılabilir süre içerisinde gerçekleştirdi. Sizler Anıtkabir'i ziyaret edebildiniz değerli katılımcılar, ben gidemedim, ama son söz olarak izin verirseniz oraya gitseydim Sevgili Başkanım okumuşlardı, çok güzel bir mesaj bırakmışsınız Anıtkabir'deki onur defterine. Ben de eğer gidebilmiş olsaydım her konuşmamı bitirirken yaptığım gibi bir ant yazar, bırakırdım: "Yaptığın devrimlerin yılmaz bekçileriyiz, aydınlık yolundan ayrılmayacağız. Ölümünden öte köy yok derler Atam, biz ölümünden sonra da yanında olacağız".

Av. Hüseyin ÖZBEK- Son olarak tabii şunu belirtmek istiyorum: Bugün 29 Ekim 2011 Cumhuriyet'in 88. yılındayız. Cumhuriyet'in antiemperyalist bir temel üzerinde yükseldiği, milli ekonomik bir yapıyı tercih ettiği, aydınlanmayı, çağdaşlığı, laik, demokratik bir düzeni tercih ettiği bu coğrafyada ulus devlet olarak yaşama iradesini ortaya koyduğu ve buna göre kurumsallaştığı malum, ama bir şunu dikkatlerinize sunmak istiyorum. İki anlayış vardı, bunu demin belirttim: 1. İslam'ı İstanbul'da İngiliz şemsiyesi altında yaşamayı kabul eden bir İslam yorumu. Şeyhülislam Mustafa Sabri ve Dürrizade Abdullah. 2. Ankara Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin de kurucularından olan Börekçi-

zade Rıfat Efendinin Milli İslam'ı, Türk İslam'ı antiemperyalist bir tavırla bu bölgede bağımsız bir yaşamı, ulus devlet olarak yaşama anlayışını temsil eden bir anlayıştı. Bu ikisi arasındaki mücadeleyi 1920'lerde Ankara'nın yorumu kazandı. Türk milletini temsil eden Ankara'nın iradesi kazandı. Şimdi sanki bir rövanş alma, bir öç alma, niye İngiliz şemsiyesi altından çıktık gibi bir anlayışla Cumhuriyet'e tasfiyeci ve reddiyeci bir yaklaşım söz konusu.

Son olarak şunu diyoruz elbette: Cumhuriyet yaşayacak, Atatürk yaşayacak. Onun mirasını tasfiye etmeye hiç kimsenin gücü yetmeyecek. Ben bu düşüncelerle hepinizi İstanbul Barosu adına saygıyla selamlıyorum.